

# การเมืองวัฒนธรรม ของหนุ่มสาวปกาเกอะญอ

กุศล พยัคฆ์ศักดิ์\*

นักศึกษาระดับปริญญาโท สาขาวิชาการพัฒนาสังคม  
คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

---

\* บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของวิทยานิพนธ์มหาบัณฑิตเรื่อง “การเมืองวัฒนธรรมของคนหนุ่มสาวในการเคลื่อนไหวทางสังคมรูปแบบใหม่: กรณีศึกษากลุ่มผู้นำหนุ่มสาวของเครือข่ายกลุ่มเกษตรกรภาคเหนือ” ซึ่งได้รับทุนโครงการวิจัยมหาบัณฑิต ด้านมนุษยศาสตร์ – สังคมศาสตร์ สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.).

บทความนี้แสดงให้เห็นว่า คนหนุ่มสาวชาวปกากะญอได้ใช้การเมืองวัฒนธรรมเป็นเครื่องมือในการเคลื่อนไหวทางสังคมเพื่อเสนอแนวทางในการจัดการทรัพยากรในรูปแบบต่างๆ ในพื้นที่สาธารณะ การนำความรู้ในฐานะที่เป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมมาใช้ในการต่อรอง ผ่านการสร้างอัตลักษณ์ความเป็น “ปกากะญอ” “คนสองวัฒนธรรม” “ลูกหลานที่ดี” การช่วงชิงความหมาย เพื่อจัดสัมพันธ์ทางสังคมที่สลบซับซ้อน ภายใต้บริบทเงื่อนไขของการกีดกัน การเข้าถึงทรัพยากร เพื่อการนำพื้นที่ความรู้มาสถาปนาสิทธิในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ร่วมกับกลุ่มปฏิบัติการทางสังคมทั้งภาครัฐ และเอกชน คนหนุ่มสาวจึงเป็นเสมือนตัวแทนของการสร้างธรรมาภิบาลท้องถิ่นที่ก่อให้เกิดการสร้างความจริง ความรู้ และอำนาจ ของการจัดการทรัพยากรร่วมกัน

This article illustrates how Karen youth leaders have utilized cultural politics as a tool for new social movement and placed, in the public space or domain, multiple strategies/knowledge of resource management. They believe that there is an inherent connection between resource management and culture: various strategies of resources management are already ingrained in the culture. This connection is then used in their negotiation and construction of identity as “Pa Ka Kor Yor”, “Kon Song Wattanatam” (a person of dual culture), “Look Lan Ti Dee” (a decent descendant). This identity becomes the basis for their struggle for the access to resources and to change the prevailing power relations. This study, therefore, tries to argue that local culture should be seen as a knowledge space. It is this space which constitutes the rights of local people over natural resources and the right to manage their own environment, in relation to local governance. This knowledge space becomes the premise for constructing truth and knowledge, and the discourse of co-management of or power over resources.

บทความนี้เบื้องต้นจะทำความเข้าใจต่อการเมืองของการกีดกันการเข้าถึงสิ่งแวดล้อมต่อกลุ่มผู้อาศัยบนพื้นที่สูง โดยเฉพาะจากการสถาปนาอาณาเขตดินแดน หรือสร้างพรมแดนทั้งทางกายภาพ และการสร้างความเป็นอื่น ให้พวกเขาตกอยู่ในภาวะความเป็นคนชายขอบของสังคม จนเกิดการเคลื่อนไหวทางสังคมของกลุ่มองค์กรภาคประชาชนในนาม “เครือข่ายกลุ่มเกษตรกรภาคเหนือ” (คกน.) พวกเขาได้ใช้อัตลักษณ์และวัฒนธรรมกำหนดตำแหน่งที่ของตน เพื่อช่วงชิงการนำของอุดมการณ์กระแสหลักที่เป็นฐานสำคัญของขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมรูปแบบใหม่ที่ต้องการสร้าง “กติกาหรือกฎเกณฑ์ชุดใหม่ในการดำรงชีวิต” ของตนขึ้น (ไชยรัตน์ เจริญสิน-โอฬาร 2549) และวิเคราะห์ถึงการประกอบสร้างอัตลักษณ์ หรือตัวตนของผู้นำคนหนุ่มสาว ซึ่งเป็นการเมืองวัฒนธรรมของการเคลื่อนไหวทางสังคมร่วมกับเครือข่ายกลุ่มเกษตรกรภาคเหนือ

ในบทความจะยกตัวอย่างการศึกษาผู้นำคนหนุ่มสาว 4 คน ประกอบด้วย *พ่อหลวง*<sup>1</sup> *บีเบ* ผู้ใหญ่บ้านกลาง ตำบลบ้านดง อำเภอแม่เมาะ จังหวัดลำปาง *จอบี* ผู้ประกาศศาสนาคริสต์จักรที่ 19 (เชียงใหม่ ลำปาง แม่ฮ่องสอน) *ติเกลอ* เจ้าหน้าที่สนามของมูลนิธิริรักษ์ป่าไม้ และ *หน่อหม้อนา* อาสาสมัครชุมชนของเครือข่ายกลุ่มเกษตรกรภาคเหนือ โดยอภิปรายถึงการเมืองสิ่งแวดล้อมที่สร้างการกีดกันให้กลุ่มชาติพันธุ์บนพื้นที่สูงไม่สามารถเข้าถึงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมได้ ทำให้กลุ่มชาติพันธุ์กะเหรี่ยงได้สร้างอัตลักษณ์ “ปกาเกอญอ” ขึ้น โดยใช้คำว่า “ปกาเกอญอ” ซึ่งมีความหมายว่า “คน” เป็นชื่อเรียกกลุ่มของตนแทนที่คำว่า “กะเหรี่ยง” ที่ถือว่าเป็นชื่อที่ผู้อื่นสร้างขึ้น ความเป็นปกาเกอญอถูกนำเสนอในลักษณะของกลุ่มคนที่อนุรักษ์ธรรมชาติ อย่างไรก็ตาม นอกจากอัตลักษณ์นี้แล้ว ผู้นำคนหนุ่มสาวประกอบสร้างอัตลักษณ์ในด้านอื่นด้วย ได้แก่การเป็น “ลูกหลานที่ดีของปกาเกอญอ” และ “คนสองวัฒนธรรม”

## การเมืองสิ่งแวดล้อมกับการกีดกันความเป็นชาติพันธุ์บนพื้นที่สูง

นับตั้งแต่ช่วงต้นทศวรรษที่ 2500 เป็นต้นมา การพัฒนาเศรษฐกิจการเมือง สังคม และวัฒนธรรมไทย อยู่ภายใต้วาทกรรม “การพัฒนา” ที่ประเทศตะวันตกใช้เป็นเครื่องมือในการจัดระเบียบประเทศโลกที่สาม สร้างยุทธศาสตร์ในการพัฒนา ซึ่งถือเป็นอำนาจที่แฝงมาในรูปของความรู้ว่าด้วยการพัฒนา (Escobar 1998) จะพบว่าภายใต้ความขัดกันของความรู้วิทยาศาสตร์

<sup>1</sup> คำว่า “พ่อหลวง” เป็นภาษาคำเมือง หมายถึง ผู้ใหญ่บ้าน.

และความรู้ท้องถิ่นมีปฏิบัติการของกลุ่มผู้กระทำการที่มีอำนาจนำทางความคิด หรือผู้ชี้แนวทางสังคม ที่สำคัญคือช่วงปี พ.ศ. 2500 - 2519 ที่พบว่ากลุ่มข้าราชการชั้นสูง หรือผู้เชี่ยวชาญที่ทำงานในหน่วยงานของรัฐ (technocrats) ซึ่งมีบทบาทสำคัญในกำหนดกติกา และการเสนอกฎหมายจัดการสิ่งแวดล้อมที่เป็นผลสืบเนื่องมาถึงปัจจุบันนั้น เป็นผู้ที่ได้รับการศึกษาจากต่างประเทศที่ได้นำเอาฐานคิดจากความรู้ทางวิทยาศาสตร์เป็นตัวกำหนดการพัฒนาประเทศ เป็นผลให้ความรู้ท้องถิ่นถูกมองว่าล้าสมัย และไม่มีความเป็นเหตุเป็นผล (สัณฐิตา กาญจนพันธุ์ 2543) อย่างไรก็ตาม ภายใต้กระบวนการพัฒนาดังกล่าวสร้างผลกระทบต่อทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของคนในท้องถิ่นต่างๆ ในช่วงดังกล่าวอย่างมาก นอกจากนี้ การศึกษาที่เกี่ยวข้องกับกลุ่มชาติพันธุ์บนพื้นที่สูงของนักวิชาการหลายท่านได้ระบุว่าแนวคิดของการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของรัฐไทยนั้น ได้รับอิทธิพลจากแนวคิดการจัดการพื้นที่แบบรัฐอาณานิคมอย่างมาก ซึ่งแตกต่างจากยุคก่อนสมัยใหม่ที่สังคมเอเชียซึ่งมีลักษณะของรัฐบรรณาการ (tributary state) ไม่ได้เน้นการควบคุมพื้นที่ซึ่งมีอยู่อย่างมหาศาล แต่เน้นการควบคุมแรงงานอำนาจรัฐจะเข้มข้นในพื้นที่ศูนย์กลางแล้วแผ่ขยายลดน้อยลงไป ทำให้หัวเมืองต่างๆ หรือชุมชนที่ห่างไกลศูนย์กลางอำนาจ มีอำนาจในการจัดการตนเองอยู่มาก ส่วนรัฐชาติสมัยใหม่เน้นการขยายอำนาจเหนือพื้นที่ และเข้าไปจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมแบบผูกขาดอำนาจทั้งหมดไว้ที่ส่วนกลางเป็นหลัก (Kemp 1981, 1-23)

การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมของรัฐได้สถาปนาอาณาเขตเหนือพื้นที่ โดยอ้างสิทธิการใช้ประโยชน์เหนือทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม และควบคุมการใช้ประโยชน์จากป่าของชุมชนภายใต้กฎหมายอนุรักษ์ 4 ฉบับ คือ กฎหมายป่าสงวนแห่งชาติ ปี พ.ศ. 2484 กฎหมายป่าสงวนปี พ.ศ. 2507 พระราชบัญญัติสงวนและคุ้มครองสัตว์ป่า ปี พ.ศ. 2503 แก้ไขเพิ่มเติม พ.ศ. 2535 และพระราชบัญญัติอุทยานแห่งชาติ ปี พ.ศ. 2504 อีกด้านหนึ่ง ในรายงานศึกษาเกี่ยวกับชาวเขาภาคเหนือ ประเทศไทย ของคณะทำงานเฉพาะกิจเกี่ยวกับชาวเขา สำนักงานโครงการพิเศษกระทรวงศึกษาธิการได้อธิบายถึงผู้ที่อาศัยบนพื้นที่สูงว่าเป็น “ชาวเขา” ประกอบด้วยกลุ่มชาติพันธุ์คือ กะเหรี่ยง แม้ว มูเซอ อีก้อ เย้า เป็นต้น ว่ากลุ่มคนเหล่านี้เป็นผู้ตัดไม้ทำลายพื้นที่ป่าต้นน้ำ ค้ำยาเสพติด อพยพมาจากประเทศเพื่อนบ้าน ซึ่งมีภาษาและวัฒนธรรมแตกต่างไปจากกลุ่มคนไทยโดยส่วนใหญ่ เป็นผู้กรานพื้นที่และทำกิจกรรมที่ไม่ก่อประโยชน์ในด้านเศรษฐกิจ เป็นภัยต่อความมั่นคงของระบบนิเวศ (คณะทำงานเฉพาะกิจเกี่ยวกับชาวเขา 2530) แรงกดดันดังกล่าวทำให้ผู้ที่อาศัยในพื้นที่สูงลุกขึ้นมาต่อสู้เพื่อปกป้องสิทธิและศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์ของตนภายใต้การเคลื่อนไหวทางสังคมของเครือข่ายกลุ่มเกษตรกรภาคเหนือในช่วงเวลาต่อมา

ภายหลังปี พ.ศ. 2520 กลุ่มผู้นำนักศึกษาและผู้เข้าร่วมเคลื่อนไหวทางการเมืองในช่วง พ.ศ. 2516 และ พ.ศ. 2519 ได้ดำเนินงานพัฒนาชนบทในนามขององค์กรพัฒนาเอกชนและนักวิชาการจากมหาวิทยาลัยต่างๆ กลุ่มปัญญาชนกลุ่มนี้ได้ใช้แนวคิด “วัฒนธรรมชุมชน” เป็นการนำองค์ความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นมาสร้างข้อเสนอเชิงนโยบาย รวมถึงเข้าไปทำงานสนับสนุนการรวมตัวกันของชุมชนในพื้นที่ต่างๆ เพื่อจัดการทรัพยากรธรรมชาติ และอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม และภายหลังปี พ.ศ. 2530 กระแสการเปิดกว้างทางการเมืองเปิดพื้นที่ให้ขบวนการด้านสิ่งแวดล้อมมีการเคลื่อนไหวทางสังคมได้มากยิ่งขึ้น โดยเฉพาะภายหลังการประกาศใช้รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2540 ที่มีบทบัญญัติที่เกี่ยวข้องกับการจัดการทรัพยากรธรรมชาติสิ่งแวดล้อมโดยใช้ฐานของภูมิปัญญาท้องถิ่นขึ้น เป็นผลทำให้การเคลื่อนไหวของภาคประชาสังคมมีตัวแทนของภาคประชาชนเข้ามามีบทบาทมากขึ้น (ประภาส ปิ่นตบแต่ง 2541)

ในปี พ.ศ. 2533 ชุมชนปกากะญอหลายพื้นที่ได้รับผลกระทบจากโครงการและนโยบายของรัฐ เช่น บ้านป่าคา บ้านแม่ลานคำ ได้มีหน่วยจัดการต้นน้ำ กรมป่าไม้เข้ามาดำเนินการปลูกไม้โตเร็วที่มีค่าทางเศรษฐกิจ เช่น ยูคาลิปตัส กระถินเทพา พื้นที่เขตตำบลวัดจันทร์ อำเภอแม่แจ่ม<sup>2</sup> หรือในช่วงปี พ.ศ. 2535 - พ.ศ. 2536 มีการเปิดพื้นที่ให้องค์การอุตสาหกรรมป่าไม้ (ออป.) เข้าไปตั้งโรงเลื่อยแปรรูปไม้สนส่งออก เป็นต้น ใน พ.ศ. 2537 ชุมชนปกากะญอจึงเข้าร่วมกับชาวบ้านในพื้นที่ภาคเหนือที่ได้รับปัญหาและผลกระทบจากนโยบายของรัฐด้วยการจัดตั้งองค์กรขึ้นในนาม “องค์กรพัฒนาเครือข่ายกลุ่มเกษตรกรภาคเหนือ” หรือ “หน่วยเหนือ” เพื่อยื่นหนังสือร้องเรียนต่อนายชวน หลีกภัย นายกรัฐมนตรีในสมัยนั้น จนนำไปสู่การเจรจาระหว่างตัวแทนชาวบ้าน นักพัฒนาเอกชน และตัวแทนรัฐ ซึ่งเป็นที่มาของการจัดตั้งเครือข่ายกลุ่มเกษตรกรภาคเหนือในเวลาต่อมา

การเข้าร่วมเคลื่อนไหวทางสังคมร่วมกับเครือข่ายกลุ่มเกษตรกรภาคเหนือของกลุ่มชาติพันธุ์ปกากะญอได้มีผู้นำหลายคนแสดงตัวตนในฐานะผู้รู้หลักจารีตประเพณีการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม ประกอบกับได้แรงผลักดันจากกลุ่มนักพัฒนาองค์กรเอกชนและนักวิชาการ จึงสามารถอธิบายต่อคนภายในและภายนอกจนได้รับการยอมรับมากขึ้น โดยมีกิจกรรมในการเคลื่อนไหวชุมนุมเพื่อกดดันให้เกิดการแก้ไขปัญหาผลกระทบจากโครงการของรัฐและการทำงานพัฒนาชุมชนในพื้นที่ เน้นประเด็นในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม เพื่อโต้ตอบต่อวาทกรรม “ชาวเขา”

<sup>2</sup> ปัจจุบันได้มีการจัดตั้งเป็นอำเภอภักดีพัฒนา.

โดยเฉพาะการสร้างอัตลักษณ์ “ปกากะญอ” พวกเขาได้แสดงออกถึงผู้มีภูมิปัญญาในการใช้ชีวิต ฟังฟังสิ่งแวดล้อม ด้วยการเคลื่อนไหวทางสังคมร่วมกับเครือข่ายกลุ่มเกษตรกรภาคเหนือ เพื่อสร้างสิทธิการเข้าถึงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ด้วยการดำเนินกิจกรรมต่างๆ ที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตและวัฒนธรรม เช่น การบวชป่า การอนุรักษ์สายน้ำ การทำแนวกันไฟ เป็นต้น

อย่างไรก็ตาม มິงานศึกษาจำนวนหนึ่งชี้ให้เห็นข้อจำกัดของแนวคิดในการสร้างอัตลักษณ์ผ่านขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมรูปแบบใหม่ของเครือข่ายกลุ่มเกษตรกรภาคเหนือ เช่น Walker (2001) และ Forsyth and Walker (2008) ที่เสนอว่าการใช้วาทกรรม “การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม” มาสร้างความชอบธรรมให้กับการตั้งถิ่นฐานบนพื้นที่สูง ยังไม่สามารถตอบคำถามที่สืบเนื่องมาจากข้อเท็จจริงที่ปรากฏอยู่ว่าทรัพยากรธรรมชาติถูกทำลายลงไปอย่างมากได้ ทั้งนี้ เพราะยังขาดการพิจารณาเงื่อนไขอื่นๆ เช่น ชุมชนบนพื้นที่สูงไม่ได้มีเพียงกลุ่มชาติพันธุ์ปกากะญอกลุ่มเดียว แต่ยังมีกลุ่มชาติพันธุ์อื่นๆ อาศัยอยู่ด้วย และหลายชุมชนได้เปลี่ยนแปลงรูปแบบการผลิตไปฟังฟังระบบตลาด และระบบกรรมสิทธิ์ก็กลายเป็นการถือครองโดยปัจเจกชนมากขึ้น นอกจากนี้ สำหรับผืนป่าธรรมชาติที่มีความเปราะบางทางนิเวศวิทยา แม้จะมีงานศึกษาที่ชี้ให้เห็นว่ารูปแบบการเกษตรของกลุ่มคนบนพื้นที่สูงจะไม่ได้เป็นเงื่อนไขสำคัญที่ทำให้แหล่งต้นน้ำลดลง หากความต้องการใช้น้ำเพื่อการเกษตรบนพื้นที่สูงที่เพิ่มสูงขึ้นอย่างมากโดยเฉพาะในช่วงหน้าแล้ง ก็เป็นปัญหาพื้นฐานที่สำคัญในการทำเกษตรบนพื้นที่สูง (Walker 2003) ซึ่งไม่สามารถอธิบายได้ด้วยวาทกรรมความเป็นนักรักษาสิ่งแวดล้อมของชุมชนได้

นอกจากนี้ หากพิจารณาประเด็นการเมืองในการจัดการปัญหาสิ่งแวดล้อมตามแนวทางนิเวศวิทยาการเมือง (political ecology) จะเห็นว่า อำนาจและความชอบธรรมของรัฐในการจัดการสิ่งแวดล้อมถูกสร้างผ่านกระบวนการสร้างความรู้ที่ปลดการเมือง (de-politicization of environmental knowledge) ให้มีความสำคัญต่อความรู้ในมิติของวิทยาศาสตร์ป่าไม้ที่ปรากฏให้เห็นในรูปของโครงการพัฒนาที่สามารถเข้ามาควบคุม และจัดการบรรเทาผลกระทบทางด้านสิ่งแวดล้อมได้ และเป็นความรู้เฉพาะของผู้เชี่ยวชาญที่เป็นตัวแทนรัฐ ซึ่งมีอำนาจนำเหนือความรู้ของชาวบ้านหรือชุมชน (ปิ่นแก้ว เหลืองอร่ามศรี 2548, 9-45)

ในแง่นี้ ผู้เขียนสนใจพัฒนาคำถามต่อว่า ในการอ้างถึง “การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม” ของรัฐ แม้จะมีอำนาจนำ แต่หากชุมชนไม่ได้ยินยอมพร้อมใจ ชุมชนก็สามารถตอบโต้วาทกรรมดังกล่าวผ่านขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมด้วยเช่นกัน โดยเริ่มต้นจากการตั้งคำถามว่า “เหตุใด?” หรือ

“ทำไม?” ขบวนการทางสังคมจึงเกิดขึ้น (ประภาส ปิ่นตบแต่ง 2552) มากกว่าการถามถึงสาเหตุว่าเกิดจาก “อะไร” เพียงอย่างเดียว โดยให้ความสำคัญต่อแนวคิดพื้นที่ความรู้ที่ไม่ใช่การมองแบบเทคนิค หรืออำนาจเท่านั้น แต่เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นจริง ที่สร้างกลุ่มปฏิบัติการร่วม ในบริบท เงื่อนไขที่หึ่งต่อเนื่องและเป็นเฉพาะช่วงเวลา มีความซับซ้อน และหลากหลายของพื้นที่ปฏิบัติการภายใต้ความสัมพันธ์เชิงอำนาจที่ไม่เท่ากัน เช่น ในกรณีของการบวชป่า ซึ่งในบางพื้นที่ใช้เพื่ออธิบายโต้ตอบต่อนโยบายรัฐที่สร้างผลกระทบต่อชุมชน เช่น กรณีการปลูกป่าหนึ่งล้านต้นในปี พ.ศ. 2539 หรือในบางพื้นที่ชุมชนได้หยิบมาใช้ในการอ้างถึงรูปแบบการอนุรักษ์พื้นที่ป่าของชาวบ้าน เพื่อลดความขัดแย้งระหว่างเจ้าหน้าที่ป่าไม้กับชาวบ้านในพื้นที่ป่าอนุรักษ์ให้สามารถทำงานร่วมกันได้ ทำให้การเคลื่อนไหวมีความเป็นพลวัตไม่หยุดนิ่ง

ปรากฏการณ์เหล่านี้ สะท้อนให้เห็นมุมมองต่อประเด็นเรื่องสิทธิที่ไม่ได้จำกัดเพียงระบบสิทธิของรัฐหรือเอกชนเท่านั้น แต่สนับสนุนให้ความสำคัญต่อสิทธิของชุมชน ซึ่งหมายถึงสิทธิร่วมเหนือทรัพย์สินของชุมชนด้วย สมาชิกของชุมชนซึ่งทำหน้าที่ดูแลรักษาป่าเท่านั้น จึงจะมีสิทธิใช้และได้ประโยชน์จากป่า โดยนัยนี้ สิทธิชุมชนให้ความสำคัญกับการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรเพื่อส่วนรวมมากกว่าประโยชน์ส่วนตัว ดังนั้น แม้ว่าโดยทฤษฎีแล้วสมาชิกของชุมชนทั้งหมดจะมีสิทธิตามธรรมชาติในการใช้ทรัพยากรรวม แต่ชุมชนก็สามารถใช้อำนาจออกกฎเกณฑ์โดยคำนึงถึงความเป็นธรรมในสังคมเป็นสำคัญ “สิทธิหน้าหมู” คือ สิทธิของคนที่จะได้ใช้ประโยชน์จากทรัพยากรป่าและที่ดินต่างๆ ร่วมกันหรือสิทธิในเรื่องของ “สิทธิการใช้” สิทธิเหล่านี้เกิดขึ้นตามหลักที่ว่าทุกคนควรมีสิทธิในการยังชีพ มีสิทธิในการที่จะมีชีวิตเป็นระบบคุณค่าทางศีลธรรม และสิทธิชุมชนยังขยายตัวออกไปเกี่ยวข้องกับสิทธิอื่นๆ ตามความสัมพันธ์ที่เปลี่ยนแปลงไป เช่น สิทธิในความเป็นมนุษย์ หรือศักดิ์ศรีของความเป็นคน สิทธิชุมชนจะเอื้อต่อการพัฒนา ที่เป็นธรรมและยั่งยืน ดังที่อานันท์ กาญจนพันธุ์ (Anan 2006) ได้กล่าวถึงพื้นที่ความรู้ว่าเป็นพื้นที่ซึ่งคนในชุมชนใช้ในการจัดความสัมพันธ์เชิงอำนาจ ชาวบ้านจะใช้ความรู้และวัฒนธรรมของตนมาปรับใช้เพื่อสร้างการต่อรองกับคนที่มาจากภายนอกหรือรัฐ จนเกิดพื้นที่ของการต่อรองให้เกิดกติกากในการจัดการ และการใช้ประโยชน์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม กรอบแนวคิดนี้จะเป็นพื้นฐานสำคัญในการทำความเข้าใจการจัดการความสัมพันธ์ของกลุ่มผู้นำหนุ่มสาวปากาอะญอ ดังจะได้นำเสนอต่อไป

## “ลูกหลานก็ดี” และ “คนสองวัฒนธรรม”

### อัตลักษณ์ของผู้นำหนุ่มสาวอพยพกาอะญอ

ตั้งแต่เครือข่ายกลุ่มเกษตรกรภาคเหนือเริ่มก่อตัว เยาวชนต่างกระจัดกระจายกันอยู่ ตามพื้นที่ต่างๆ ยังไม่รู้ด้วยซ้ำว่าออกมาเคลื่อนไหวของ คคน. นั้นในฐานะเยาวชน มีหน้าที่ยังไง แต่อิทธิพลหนึ่งที่ทำให้เยาวชนรู้ตัวเองว่าสิ่งที่ทำอยู่นั้นคือบทบาท ผ่านบทา<sup>3</sup> ที่ว่า ม้าแรงที่เล็บ ช้างแรงที่วง คนจะมีกำลังได้ต้องอาศัยลูกหลาน ดังนั้น จากคำสั่งสอนนี้ ทำให้หลายคนเข้าใจในเนื้อหาของการออกมาเคลื่อนไหวของคนรุ่นก่อนว่า.... ผู้นำชุมชนที่เริ่มเรียกร้องตั้งแต่แรกต้องหมดยุคไป คนรุ่นใหม่ต้องออกมาแทน (ดิเกโล, *สัมภาษณ์*)

การเข้ามาร่วมเคลื่อนไหวทางสังคมของกลุ่มคนหนุ่มสาวเกิดขึ้นในช่วงประมาณปี พ.ศ. 2537 ถึง พ.ศ. 2540 จากความร่วมมือกันของกลุ่มนักพัฒนาเอกชนที่ดำเนินกิจกรรมในพื้นที่จังหวัดภาคเหนือตอนบน ภายใต้โครงการเสริมสร้างศักยภาพชุมชนในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ ได้เข้ามาสนับสนุนการเคลื่อนไหว การวางยุทธศาสตร์ การจัดทำแผนกิจกรรมของเครือข่ายกลุ่มเกษตรกรภาคเหนือ กลุ่มนักพัฒนาเหล่านี้เป็นกลุ่มผู้ที่มีความรู้ ได้รับการศึกษาในระดับอุดมศึกษาของประเทศไทย และมีประสบการณ์ในการพัฒนามาก่อน ซึ่งมีจุดเน้นในการทำงานในสามรูปแบบ คือ การเน้นการทำงานเพื่อผลักดันนโยบาย โดยผลักดันให้ออกกฎหมายที่รองรับสิทธิชุมชน เน้นการทำงานในการสร้างพื้นที่รูปธรรมเพื่อสื่อสารเชิงนโยบาย และสาธารณะ เน้นการอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่น นอกจากกลุ่มที่เลี้ยงที่ทำงานสนับสนุนเครือข่ายกลุ่มเกษตรกรภาคเหนือข้างต้น ก็ยังมีกลุ่มนักศึกษาและคนหนุ่มสาวที่มีจิตอาสาทำงานร่วมกับชาวบ้านในลุ่มน้ำต่างๆ ทำหน้าที่เป็นพนักงานในพื้นที่ มีการประสานการทำงานร่วมกับผู้นำคนหนุ่มสาวในพื้นที่เพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลเพื่อนำมาเขียนเป็นบทความ จัดทำเป็นเอกสารเพื่อใช้ในการเคลื่อนไหวในกิจกรรมต่างๆ ภายหลังคนหนุ่มสาวหลายคนได้เป็นนักพัฒนาเอกชนทำงานสนับสนุนเครือข่ายกลุ่มเกษตรกรภาคเหนืออีกด้วย

ในการสนับสนุนขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมในช่วงแรก จึงเป็นกลุ่มคนหนุ่มสาวจากภายนอกเข้ามาทำงานเป็นหลัก ในขณะที่ผู้นำหนุ่มสาวอพยพกาอะญอซึ่งเป็นผู้ที่ได้รับผลกระทบ

<sup>3</sup> เป็นรูปแบบวรรณกรรมของชาวปกากะญอ ลักษณะคล้ายบทกวีหรือลำนำเพลง.



โดยตรงจากนโยบายการอพยพคนออกจากป่า ประกอบด้วยกลุ่มลูกผู้นำของเครือข่าย กลุ่มเกษตรกรภาคเหนือ นอกจากนี้ ยังมีกลุ่มเยาวชนที่กำลังหางานทำหรือมีงานทำแล้ว และกลุ่มเยาวชนที่เข้าร่วมกิจกรรมกับเครือข่ายกลุ่มเกษตรกรภาคเหนือ ทำให้เข้าใจปัญหา นโยบายการอพยพคนออกจากป่าซึ่งกระทบต่อกลุ่มผู้ที่อาศัยในพื้นที่สูง รวมทั้งกลุ่มที่ยังศึกษาอยู่ในพื้นที่จังหวัดเชียงใหม่ กลุ่มผู้นำหนุ่มสาวปกาเกอญอจึงได้รับประสบการณ์จากการเข้าร่วมงานกับกลุ่มคนข้างต้นอยู่มากในการเข้ามาทำกิจกรรม และพัฒนาตัวเองด้วยการสร้างอัตลักษณ์ของคนสองวัฒนธรรม จากการเรียนรู้วัฒนธรรมของตน นำมาปรับใช้ หรือโต้ตอบกับความเปลี่ยนแปลงที่มาจากภายนอก และความเป็นลูกหลานที่ดีของชาวปกาเกอญอด้วยการทำงานอย่างเสียสละ เพื่อผลักดันให้เกิดการเปลี่ยนแปลงเชิงนโยบาย และร่วมเรียนรู้กับกลุ่มต่างๆ

ในกรณีของพ่อหลวงปิเบได้เข้าร่วมการเคลื่อนไหวทางสังคมตั้งแต่ช่วงเริ่มต้นก่อตั้งเครือข่ายกลุ่มเกษตรกรภาคเหนือ เดิมครอบครัวของพ่อหลวงปิเบอาศัยอยู่ที่บ้านน้ำลาด อำเภอเมืองจังหวัดเชียงราย ต่อมาครอบครัวได้ย้ายมาตั้งรกรากอยู่ที่บ้านกลาง ตำบลบ้านดง จังหวัดลำปาง เมื่อพ่อหลวงปิเบเข้าสู่วัยเรียน พ่อและแม่ของพ่อหลวงได้ส่งให้ไปเรียนในระดับประถมศึกษา และระดับมัธยมศึกษาตอนต้นที่โรงเรียนบ้านน้ำลาด อำเภอเมือง จังหวัดเชียงราย โดยมาอาศัยอยู่บ้านญาติ เมื่อจบการศึกษาพ่อหลวงในระดับมัธยมศึกษาได้ย้ายไปเรียนพระคัมภีร์ที่ศูนย์ชูชีพชาวเขา จังหวัดเชียงใหม่ เป็นเวลา 3 ปี ซึ่งทำให้มีโอกาสก้าวหน้าในอาชีพการงานโดยเฉพาะการทำงานด้านศาสนา นอกจากการเรียนรู้พระคัมภีร์ พ่อหลวงยังได้รับความรู้เกี่ยวกับกระบวนการดำเนินงานพัฒนาจากนักพัฒนาขององค์กรพัฒนาเอกชนที่มักจะเข้ามาจัดกิจกรรมการแลกเปลี่ยนข้อมูล เมื่อเขาเข้าร่วมฟังการประชุมชี้แจงสถานการณ์การประกาศนโยบายของรัฐในการประกาศพื้นที่อนุรักษ์และมีแผนงานอพยพชาวบ้านออกจากพื้นที่ในปี พ.ศ. 2537 ซึ่งหมู่บ้านของเขาก็เป็นหนึ่งในพื้นที่เตรียมประกาศเป็นอุทยานแห่งชาติถ้ำผาไท นับแต่นั้นมาพ่อหลวงปิเบจึงติดตามและเข้าร่วมในการเคลื่อนไหวเรียกร้องให้มีการยุติการประกาศพื้นที่ รวมถึงเข้าร่วมในการเดินเท้าจากเชียงใหม่ถึงกรุงเทพฯของเครือข่ายกลุ่มเกษตรกรภาคเหนือในช่วงฤดูร้อน ปี พ.ศ. 2538 อีกด้วย

กรณีของติเกลอเด็กหนุ่มจากหมู่บ้านขุนยะ อำเภอจอมทอง จังหวัดเชียงใหม่ ภายหลังเรียนจบชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ยังคงใช้ชีวิตอยู่ในเมืองกับกลุ่มเพื่อนที่อาศัยอยู่ตามวัด ในช่วงปี พ.ศ. 2536 เจ๊ะโต<sup>4</sup> แกนนำกลุ่มอนุรักษ์พื้นที่สูงจอมทอง ได้ชวนเข้าร่วมประชุมกับกลุ่มเครือข่าย

---

<sup>4</sup> เจ๊ะโตเป็นหนึ่งในคณะกรรมการของกลุ่มน้ำที่ทำงานร่วมกับสมาคมศูนย์รวมการศึกษาและวัฒนธรรมของชาวไทยภูเขาในประเทศไทย.

ลุ่มน้ำขุนแม่ยะ แม่ปอน ต่อมาเขาได้รับเลือกให้เป็นผู้ประสานงานกลุ่มเยาวชนในพื้นที่ รวมถึงร่วมทำกิจกรรมกับกลุ่มพัฒนาเอกชน ซึ่งเน้นการทำกิจกรรมในเรื่องสุขภาพ วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อม ในช่วงปี พ.ศ. 2539 เขาได้เข้าร่วมกิจกรรมกับกลุ่มเยาวชนเครือข่ายกลุ่มเกษตรกรภาคเหนือ ทำให้ต้องเดินทางไปมาระหว่างหมู่บ้าน เพื่อไปทำงานในบทบาทของประธานกลุ่มเยาวชนในพื้นที่ และทำกิจกรรมร่วมกับทางกลุ่มเยาวชนเครือข่ายกลุ่มเกษตรกรภาคเหนือ จนกระทั่งได้เข้ามารับผิดชอบตำแหน่งอาสาสมัครของเครือข่ายเกษตรกรภาคเหนืออย่างเต็มเวลา ในช่วงหลัง

ส่วนจอบีซึ่งเป็นอนุชนของศาสนาคริสต์เป็นอีกคนหนึ่งที่เข้าร่วมในการเคลื่อนไหวของเครือข่ายเกษตรกรภาคเหนือ เขาเกิดและเติบโตในชุมชนบ้านปางแดง ตำบลป่าเมี่ยง อำเภอดอยสะเก็ด จังหวัดเชียงใหม่ ชุมชนนี้จะนับถือศาสนาคริสต์นิกายโปรเตสแตนต์ เขาได้รับเลือกให้เป็นประธานอนุชนของคริสตจักร ทำให้ต้องเข้าร่วมกิจกรรมของโบสถ์เสมอ ในช่วงปี พ.ศ. 2540 ได้มีการจัดเวทีเยาวชนขึ้นที่ลุ่มน้ำจอมทอง โดยมีการประสานกลุ่มเยาวชน ลูกหลานของสมาชิกเครือข่ายกลุ่มเกษตรกรภาคเหนือ ซึ่งชุมชนปางแดงเป็นหนึ่งในสมาชิกของเครือข่ายกลุ่มเกษตรกรภาคเหนือได้ส่งตัวแทนเยาวชนเข้าร่วม และจอบีได้รับเลือกให้เป็นผู้หนึ่งในการร่วมเวทีดังกล่าว จอบีกล่าวว่าก่อนหน้าที่จะเข้าร่วมค่ายเยาวชนเครือข่ายกลุ่มเกษตรกรภาคเหนือ เขาไม่ได้รับรู้หรือเข้าใจต่อประเด็นปัญหาพื้นที่อนุรักษ์เลย หลังจากการรวมในเวทีดังกล่าว ได้มีการพูดคุยถึงปัญหาผลกระทบจากพื้นที่อนุรักษ์ ทำให้จอบีได้เข้าร่วมทำกิจกรรมกับทางเยาวชนเครือข่ายกลุ่มเกษตรกรภาคเหนือในเวลาต่อมา รวมทั้งเคยได้รับคัดเลือกให้เป็นประธานเครือข่ายกลุ่มเกษตรกรภาคเหนือ และเป็นผู้ประสานงานโครงการด้านเยาวชนขององค์กรอีกด้วย

หน่อหมื่อมาเป็นหนึ่งในเยาวชนจากลุ่มน้ำขาน บ้านแม่ชะปู ตำบลบ่อแก้ว อำเภอสะเมิง จังหวัดเชียงใหม่ ในช่วงวัยเด็กในชุมชนที่ยังไม่ได้รับผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและนโยบายทางการเมืองมากนัก หลังการประกาศเขตอนุรักษ์ทับซ้อนพื้นที่ที่อยู่อาศัย และพื้นที่ทำกินของชาวบ้าน แม่เธอได้ทราบปัญหาจากการพูดคุยกันในชุมชนเรื่องการอพยพคนที่อาศัยบนพื้นที่สูงออกนอกพื้นที่ แต่ก็ไม่ได้มีส่วนทำให้ตนเองรู้สึกร่วมหรือเห็นว่าเป็นปัญหาใหญ่ คิดเพียงว่าเป็นเรื่องที่ตนเองช่วยทำอะไรไม่ได้และอาจจะต้องย้ายออกจากหมู่บ้าน ในช่วงนั้นเธอกำลังศึกษาในโรงเรียนศึกษาสงเคราะห์ อำเภอแมริม จังหวัดเชียงใหม่ จนกระทั่งในปี พ.ศ. 2542 ได้เข้าร่วมกับการชุมนุมที่ศาลากลางจังหวัดเชียงใหม่ กลายเป็นจุดเปลี่ยนของการเข้าร่วมเคลื่อนไหวทางสังคมร่วมกับเครือข่ายกลุ่มเกษตรกรภาคเหนือในภายหลัง เธอได้เล่าถึงบรรยากาศในการเข้าร่วมว่า

ตอนนั้นอยู่ ม.5 เป็นช่วงที่ฝึกงาน ก็ไม่รู้เรื่องมีอบ มีอบอะไรไม่รู้ รู้แต่ว่าประท้วงอย่างเดียว คือ รู้ว่าเราจะต้องย้ายออกจากบ้าน รู้ว่ามีการล่ารายชื่อแล้วก็คนส่งไป เพราะตอนนั้นเราก็ออกๆ ออกๆ กับชุมชน คือ รู้เฉยๆ ไม่ได้สนใจอะไรมาก จนช่วงก่อนปิดเทอมเขามาประท้วงที่ศาลากลางกัน แล้วมีเพื่อนแวะไปหาเราที่โรงเรียน เขาก็บอกว่าเขามามีอบกันที่หน้าศาลากลางจังหวัด บ้านเธอก็มา บ้านฉันก็มา เราก็ไม่รู้เรื่องมีอบแปลว่าอะไรก็ไม่รู้ แต่ทำทางนำเสนอใจเราก็บอกว่าไปๆ พอวันเสาร์ฝึกงานเสร็จเราก็บอกไปเพราะอยากเจอเพื่อน พอเข้าไปไม่เจอใครเลย เขาจะไปกรุงเทพฯ กันหมด เจอคนอยู่ไม่กี่คน ซึ่งเราก็ไม่รู้จัก พอช่วงปิดเทอมเขามาที่ศาลากลางกันอีก เราก็บอกไปด้วย เพื่อนๆ ในเครือข่ายก็ไป บรรยากาศในนั้นมันสร้างความฮึกเหิมให้เราเลย ชอบเวลาที่เขาไฮปาร์ก เพิ่งได้รู้ว่าเราถูกดูถูกมากขนาดนี้ เป็นมีอบทวงสัญญาทางการเมืองที่ไม่ทำตามสัญญา เขาหลอกให้เราช่วยเขาแล้วเขาก็หันหลังให้เรา ไม่น่าเชื่อว่ามันจะขนาดนี้ แล้วเราอินมากรู้สึกเหมือนถูกกด ถูกเอาเปรียบ เวลาเขาเฮทีนี่เราก็บ่นเฮดังมาก ไม่ได้หลับได้นอน เพราะเขาจะเตือนเราตลอดว่าอาจถูกสลายการชุมนุมได้ แล้วทุกเย็นเขามีการเรียกกลุ่มเยาวชนมาคุยกัน มันก็เกิดการรวมกลุ่มพูดคุยกัน รู้จักเพื่อน รั้งรั้งปัญหาของกันและกันมากขึ้น อยู่ในนั้น 5 วันก็กลับมาเรียน

จุดเปลี่ยนสำคัญในการเข้าร่วมในขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมอีกประการหนึ่ง คือ ช่วงเรียนหนังสือของหน่อเหมือนนาในโรงเรียนศึกษาสงเคราะห์ หน่อเหมือนนาได้รู้จักกับเพื่อนคนหนึ่ง ซึ่งเป็นลูกของแกนนำในกลุ่มเครือข่ายกลุ่มเกษตรกรภาคเหนือ และมักจะไปไหนมาไหน รวมทั้งเข้าร่วมกิจกรรมกับทางกลุ่มเยาวชนเครือข่ายกลุ่มเกษตรกรภาคเหนือเสมอ หลังเรียนจบชั้นมัธยมศึกษาตอนปลายที่โรงเรียนศึกษาสงเคราะห์ หน่อเหมือนนาได้ไปทำงานเป็นผู้ดูแลผู้ป่วยในเชียงใหม่ ต่อมาได้ลาออกไปทำงานขายเสื้อผ้าที่สุโขทัย แต่ทำงานอยู่ไม่นานก็ลาออก ในช่วงดังกล่าวเครือข่ายกลุ่มเกษตรกรภาคเหนือได้จัดงานครบรอบ 1 ปี การเสียชีวิตของพะดีบุญ ซึ่งเธอได้เข้าร่วมงานดังกล่าว และตัดสินใจเข้าช่วยงานของกลุ่มเยาวชนเครือข่ายกลุ่มเกษตรกรภาคเหนือนับแต่นั้นเป็นต้นมา และเป็นผู้นำสตรีของเครือข่ายที่เป็นผู้ถ่ายทอดภูมิปัญญาของปกาเกอญอในช่วงเวลาต่อมา

การหล่อหลอมความเป็นคนสองวัฒนธรรมของผู้นำหนุ่มสาวแต่ละคนเกิดจากการสังสมประสบการณ์ที่แตกต่างกันไป กรณีของพ่อหลวงปิเบ ก่อตัวขึ้นเมื่อเข้ามาศึกษาด้านศาสนาที่ศูนย์ชิวพชาวเขาในเมืองเชียงใหม่ ซึ่งนอกจากการสอนพระคัมภีร์แล้ว ผู้มาเรียนจะต้องออกไปปฏิบัติหน้าที่ในการสอนศาสนาตามชุมชนอีกด้วย ในช่วง 2 ปีแรกของการศึกษาเขามักจะไปเที่ยว

กับกลุ่มเพื่อนในวัยเดียวกันตามสถานที่ต่างๆ ในเมืองเชียงใหม่เสมอ ในช่วงต้นปี พ.ศ. 2538 ทางศูนย์ได้จัดการพูดคุยแลกเปลี่ยนเรื่องผลกระทบจากนโยบายของรัฐ เขาได้เรียนรู้ปัญหาของชุมชนในเรื่องการอพยพคนบนพื้นที่สูง และได้รับทราบข้อมูลว่าหมู่บ้านของตนเป็นหนึ่งในพื้นที่เตรียมประกาศอุทยานแห่งชาติถ้ำผาไท

ในปี พ.ศ. 2539 พ่อหลวงบิเบมีโอกาสได้ทำงานในระดับนโยบาย จากการเข้าร่วมการเคลื่อนไหวกับเครือข่ายกลุ่มเกษตรกรภาคเหนือ และทำหน้าที่เป็นหนึ่งในคณะกรรมการแก้ไข ปัญหาที่ดินในพื้นที่ป่าไม้ภาคเหนือ เขามีบทบาทในการตรวจสอบข้อเท็จจริง และกำหนดแนวทางแก้ไขปัญหาให้สอดคล้องกับกฎหมาย กฎระเบียบของทางราชการ คณะกรรมการดังกล่าวมีรัฐมนตรีว่าการกระทรวงเกษตรและสหกรณ์เป็นประธาน และทำหน้าที่ในการเร่งรัดติดตามการแก้ไขปัญหากับหน่วยงานในระดับพื้นที่ รวมถึงการทำความเข้าใจต่อแนวทางการผลักดันนโยบายให้แก่ชุมชน การระดมอาสาสมัครในพื้นที่เข้ามาร่วมในการชุมนุมในแต่ละครั้ง และเป็นคณะกรรมการของเครือข่ายกลุ่มเกษตรกรภาคเหนือในการกำหนดยุทธศาสตร์ในการเคลื่อนไหวทางสังคมอีกด้วย

ในการทำงานระดับนโยบายที่ต้องเจรจากับนักการเมืองหรือเจ้าหน้าที่ของรัฐ พ่อหลวงบิเบจะทำความเข้าใจต่อนโยบาย กฎหมายต่างๆ และการเรียนรู้วัฒนธรรมของตนเพื่อนำไปประยุกต์ใช้ในการเจรจาต่อรองภายใต้กรอบการประชุมร่วมกับทีมพี่เลี้ยง โดยชี้ให้เห็นถึงศักยภาพของคนบนพื้นที่สูงที่สามารถอยู่ร่วมกับป่าได้อย่างสมดุล หรือที่เรียกกันว่า “คนอยู่กับป่าได้” นอกจากนี้ ในการเสนอแผนนโยบายต่อรัฐก็ได้ผลักดันพระราชบัญญัติป่าชุมชน เขาได้ร่วมกับชุมชน และนักพัฒนาเอกชนในการจัดเก็บข้อมูลการใช้ประโยชน์จากป่า การทำงานในระดับนโยบายจึงหล่อหลอมให้พ่อหลวงบิเบได้เข้าใจทั้งวัฒนธรรมของตนและวัฒนธรรมจากภายนอก

ในกรณีของติเกลอเขาได้แสดงตัวตนเป็นคนสองวัฒนธรรม ตั้งแต่ช่วงก่อนปี พ.ศ. 2538 เมื่อครั้งที่เขาทำงานร่วมกับกลุ่มอนุรักษ์บนพื้นที่สูงจอมทอง ซึ่งเป็นองค์กรชาวบ้านที่ดำเนินกิจกรรมพัฒนาในชุมชนที่ติเกลออยู่อาศัย โดยเข้าร่วมการเคลื่อนไหวทางสังคมกับเครือข่ายกลุ่มเกษตรกรภาคเหนือหลังปี พ.ศ. 2539 ในนามของกลุ่มเยาวชนในพื้นที่อำเภอจอมทอง และเข้าชุมนุมกับสมาชิกคนจนหลายครั้ง จนได้รับความไว้วางใจให้ดูแลรับผิดชอบในการชุมนุมของเครือข่ายกลุ่มเกษตรกรภาคเหนือ ทั้งนี้ติเกลอได้ให้ความเห็นเกี่ยวกับความเข้าใจในการเป็นคนสองวัฒนธรรมของเขาดังนี้

“ผมแลกเปลี่ยนกับผู้เฒ่าผู้แก่หลายพื้นที่ เห็นเหมือนกันที่คนรุ่นใหม่ ต้องเป็นคนสองวัฒนธรรมเรียนรู้จากภายใน เข้าใจภายนอก รู้จักปัญหาชุมชนตัวเอง รู้จัก

ทำความเข้าใจกับตัวเองตั้งแต่อยู่ในชุมชน การเรียนรู้จากข้างใน ความเข้าใจภายนอกเป็นการจัดความสัมพันธ์กันระหว่างพื้นที่ และส่วนกลาง ทั้งคนรุ่นใหม่ คนรุ่นเก่า การที่เราต้องเผชิญกับอะไรมากมายบางครั้งเราคิดไม่ออกว่ามันคืออะไรบ้างที่เป็นการเมือง เราไม่เข้าใจเศรษฐกิจไปถึงไหนแล้ว การสื่อสารอีก เข้ามาเต็มเลย แต่สิ่งหนึ่งที่เรายังพอมีสติน่าจะเป็นเรื่องของสิ่งที่ยึดเหนี่ยวเราไว้ คือ วัฒนธรรมของเรา วิถีของเรา (ติเกลอ, *สัมภาษณ์*)

ในการทำกิจกรรมร่วมกันของกลุ่มคนหนุ่มสาว ติเกลอค่อนข้างสนิทกับเพื่อนคนหนุ่มสาวอื่นๆ เช่น โถ้เรบอ เรนเนอร์ และจะเด โดยเฉพาะโถ้เรบอเป็นผู้ที่ชอบอ่านหนังสือวรรณกรรมและกำลังฝึกเขียนเรื่องสั้น โดยมีแสงดาว พอวา และลิซะ ซึ่งเป็นนักเขียนในจังหวัดเชียงใหม่เป็นผู้ที่คอยให้คำปรึกษา รวมทั้งการได้รับคำแนะนำในการอ่านจากพี่หมวดซึ่งเป็นทีมพี่เลี้ยงของเครือข่ายกลุ่มเกษตรกรภาคเหนือที่เน้นให้อ่านหนังสือวิชาการ การร่วมพูดคุย ร่วมวิพากษ์วิจารณ์นโยบาย และกระบวนการพัฒนาของรัฐด้านสิ่งแวดล้อม ทำให้ติเกลอได้อิทธิพลจากบรรยากาศของการอ่านหนังสือ และถกเถียงกับเรื่องที่ได้อ่าน นอกจากนี้ เมื่อกลุ่มคนหนุ่มสาวเข้ามารวมตัวกันที่สำนักงานของเครือข่ายกลุ่มเกษตรกรภาคเหนือ ยังได้มีโอกาสในการพูดคุยกับนักวิชาการ ผู้สื่อข่าว นักศึกษาที่แวะเวียนเข้ามาเยี่ยมเยียนอยู่เสมอ ซึ่งช่วยหล่อหลอมกระบวนการสร้างอัตลักษณ์ของความเป็นคนสองวัฒนธรรมอีกทางหนึ่งด้วย

ในกรณีของจอบินั้นถือว่าเป็นผู้ที่เน้นการทำงานชุมชน โดยเขามีลักษณะเด่นอย่างหนึ่งคือ การเป็นผู้ที่รับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น และสามารถนำมาคิดวิเคราะห์เปรียบเทียบกับระหว่างความเชื่อตามศาสนาคริสต์ และสถานการณ์ปัจจุบัน นอกจากนี้เขายังเป็นผู้ที่มีความสามารถในการบริหารจัดการองค์กรจากประสบการณ์ในการเป็นประธานอนุชนมาก่อน ในช่วงก่อนปี พ.ศ. 2545 เขามักจะร่วมเคลื่อนไหวทางสังคมกับทางเครือข่ายกลุ่มเกษตรกรภาคเหนือเฉพาะในช่วงที่มีการทำกิจกรรมร่วมกัน เช่น การชุมนุมกดดันรัฐบาล และการจัดเวทีเยาวชนของเครือข่ายกลุ่มเกษตรกรภาคเหนือ เป็นต้น

ในการเป็นประธานอนุชน จอบินจะต้องทำหน้าที่ในโบสถ์หรือทำกิจกรรมทางด้านศาสนาเป็นหลัก แต่ในฐานะที่เป็นลูกชายคนโตของครอบครัวเขาก็ต้องเป็นหลักในการทำงานในครัวเรือนด้วย ภายหลังกองสาวของเขาแต่งงานและสามีของน้องสาวเข้ามาทำงานในครัวเรือนแทน จอบินจึงสามารถเข้ามาทำงานร่วมกับเครือข่ายกลุ่มเกษตรกรภาคเหนือได้มากขึ้น ในช่วงปี พ.ศ. 2547 จอบินได้เสนอโครงการพัฒนาเยาวชนในการส่งเสริมอนุรักษ์ และสืบสานวัฒนธรรมไปยังสำนักงานโครงการพัฒนาแห่งสหประชาชาติ (United Nations Development Program: UNDP) จนได้

รับงบประมาณอุดหนุนในการทำงานพัฒนาในกลุ่มเยาวชนในพื้นที่ลุ่มน้ำต่างๆ ที่เป็นสมาชิกของเครือข่ายฯ เพื่อเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นของตน เขาได้กล่าวถึงแนวทางการทำงานชุมชนร่วมกับกลุ่มเยาวชนว่า

“ความจริงในชีวิตเมื่อเรามองย้อนกลับถึงสมัยเรายังเด็กเวลาเราเข้าไปในป่ากับพ่อ หรือปู่ เขาจะสอนเราทีละอย่างว่าไม้ต้นนี้เป็นสมุนไพรอะไร เวลาเราหิวน้ำเราจะทำยังไงถึงจะได้กินน้ำซึ่งเป็นความรู้ที่หาได้ยาก แต่หากพูดถึงสมัยนี้คงยากเพราะสิ่งเหล่านั้นเหลือน้อยมาก ไม่ค่อยมีใครให้คุณค่าหรือความสำคัญเท่าไร ยิ่งพูดถึงเวลาเข้าไปอยู่ในเมืองกลายเป็นมนุษย์สำเร็จรูปเลย เลยลืมความรู้เหล่านั้นไปเพราะความเคยชิน เชื่อเลยว่าการเอาตัวรอดของคนเมื่อก่อนกับปัจจุบันมันต่างกันเนื่องจากความรู้ต่างๆ ของผู้เฒ่าผู้แก่เราถูกละเลย แทนที่จะถูกชูอย่างภาคภูมิใจ แต่กลับรับไม่ได้กับวิถีที่เรียบง่ายที่เต็มไปด้วยปรัชญาในการดำเนินชีวิต” (จอบิ, *สัมภาษณ์*)

สำหรับการทำงานในชุมชนกรณีของหน่อหม่อนานั้น เริ่มจากการที่เธอได้เรียนอยู่ในหมู่บ้านซึ่งยังคงรักษาวินัยวัฒนธรรมแบบจารีต ทำไร่หมุนเวียน ทำนา เลี้ยงสัตว์ มีชีวิตแบบพออยู่พอกิน จึงเติบโตมากับการไปไร่ไปนา เลี้ยงควาย แม้จะเข้าเรียนแล้ว แต่ก็ไปเรียนบ้างไม่ไปเรียนบ้าง เพราะต้องช่วยพ่อแม่ทำงานในไร่ ได้ซึมซับรับเอาวิถีการดำรงชีพ ทั้งนี้หน่อหม่อนานได้เล่าถึงประสบการณ์ในวัยเด็กของตนว่า

“ที่บ้านทำไร่หมุนเวียน ทำนาแบบขั้นบันได ตั้งแต่พี่คนโตมาถึงเราต้องช่วยงานบ้าน คือ พอโตมาก็ต้องไปเลี้ยงควาย เมื่อก่อนเขาไถนาด้วยควาย เราก็ต้องไปจูงควายตอนไถนา เสร็จจากนาก็ต้องเอาอาหารให้ไก่ ในบ้านไม่มีใครได้เล่นกับเพื่อน แต่มันก็สนุกไปอีกแบบหนึ่ง ช่วงหลังๆ มีเพื่อนอีก 2 คนที่ตามมาด้วย ช่วงปิดเทอม ตื่นเข้ามาเพื่อนมาหาแล้วก็ไปนาด้วยกัน ไปเลี้ยงควาย ไปเล่นด้วยกัน เริ่มเข้าโรงเรียนชั้น ป. 1 เรียนในหมู่บ้าน ต้องตื่นตั้งแต่ตีสี่ ต้องตำข้าวหรือไม่กี่ไปถางหญ้า ตอนเย็นหลังเลิกเรียนต้องเข้าไปหาหญ้าก่อน พอเข้าบ้านก็เอาอาหารให้หมู แล้วก็ไปเลี้ยงควายวันเสาร์-อาทิตย์ เหมือนกับที่เราไม่ได้โตมากับคนเยอะ จะอยู่แต่ในนา ยิ่งเป็นฤดูทำนา ต้องไปไถนา ส่วนมากก็จะไม่ค่อยได้ไปโรงเรียน ช่วงเกี่ยวข้าวนี้ต้องนอนที่นา โรงเรียนก็อยู่ไกล” (หน่อหม่อนาน, *สัมภาษณ์*)

ต่อมาหน่อหม่อนาได้เข้าเรียนที่อำเภอแม่ริมจนจบชั้นมัธยมปลาย แล้วเข้ามาทำงานรับจ้างในเมืองเชียงใหม่ เป็นลูกจ้างหน้าร้านขายเสื้อผ้าที่จังหวัดสุโขทัย แต่ต้องประสบปัญหาข้อจำกัดมากมาย ซึ่งเธอเล่าว่า

“ฉันกลับคืนรณอยากไปเรียนในเมือง อยากเรียนให้จบปริญญาตรี แบบที่คนอื่นๆ เขาเรียนกัน น่าเสียดายที่พ่อแม่ฉันไม่มีเงิน ฉันจึงได้เรียนจบแค่ ม.ปลาย ซึ่งนั่นทำให้ฉันมีหนี้เป็นหมื่นบาท คนปกาเกอญอไม่ชอบเป็นหนี้ ฉันเองก็เช่นกัน ฉันเลือกไปทำงานในเมืองเพื่อหาเงินมาใช้หนี้ ไปเป็นลูกจ้างร้านขายของ เป็นพยาบาลดูแลคนแก่ งานสบายๆ ไม่หนักหนาสาหัส แต่ฉันกลับไม่มีความสุขเลย แม้แต่น้อย ต้องทำตามที่คุณอื่นสั่ง ต้องติดอยู่กับกรอบของเวลา ต้องอยู่ในห้องเช่าเล็กๆ อยู่ในเมืองที่จ้อแจ๋ววาย มันไม่ใช่ที่ที่ฉันคุ้นเคย เพียงไม่นานฉันก็กลับมาอยู่บ้าน” (หน่อหม่อนา, สัมภาษณ์)

แม้จะเรียนหนังสือและทำงานอยู่นอกชุมชนเป็นเวลานาน แต่ในที่สุดหน่อหม่อนาก็ได้ร่วมกิจกรรมกับทางกลุ่มเยาวชนของเครือข่ายกลุ่มเกษตรกรภาคเหนือ ซึ่งช่วยเหลือหลอมให้เธอเป็นคนสองวัฒนธรรม โดยเฉพาะการเข้ามาทำงานร่วมกับโครงการเยาวชนเพื่อการพัฒนา วิทยาลัยการจัดการทางสังคมในพื้นที่หมู่บ้าน ซึ่งรับผิดชอบในการจัดทำหลักสูตรท้องถิ่นร่วมกับทางโรงเรียนบ้านแม่ชะบุ อำเภอสะเมิง จังหวัดเชียงใหม่ โดยการทำกิจกรรมในโครงการ “เกอญอโพ” (ลูกหลานปกาเกอญอ) เรียนรู้ประวัติศาสตร์ชุมชน ซึ่งเป็นโครงการเพื่อสร้างการเรียนรู้ให้เด็กและเยาวชนได้เรียนรู้จากผู้เฒ่า ผู้แก่ ครูผู้รู้ในชุมชน ในช่วงปี พ.ศ. 2549 หน่อหม่อนายังได้รับเลือกให้เป็นตัวแทนสตรีในการเข้าร่วมกับเวทีน้ำพริกโลก ที่ประเทศอิตาลี เพื่อเผยแพร่ข้อมูลภูมิปัญญาเรื่องน้ำพริกและพืชผักต่างๆ ที่บริโภคกับน้ำพริก ซึ่งตอกย้ำให้เธอมุ่งมั่นที่จะอนุรักษ์สืบทอดวัฒนธรรมของกลุ่มไว้จนได้รับการสนับสนุนให้เป็นอาสาสมัครขององค์กรในเวลาต่อมา

นอกจากอัตลักษณ์ของความเป็นคนสองวัฒนธรรมแล้ว ผู้นำหนุ่มสาวเหล่านี้ยังสร้างอัตลักษณ์สำคัญอีกประการหนึ่ง คือ อัตลักษณ์ของความเป็นลูกหลานที่ดี ซึ่งแสดงออกผ่านการเสียสละ และการมีพันธะต่อชุมชน ดังในกรณีของพ่อหลวงบิเบ ซึ่งเป็นตัวแทนชุมชนในการเข้าร่วมเคลื่อนไหวทางสังคมร่วมกับเครือข่ายกลุ่มเกษตรกรภาคเหนือ ถือว่าเป็นผู้ที่เสียสละทำงานจนได้รับการยอมรับ และการสนับสนุนจากคนในชุมชน

การแสดงออกถึงความเป็นลูกหลานที่ดีนั้น พ่อหลวงบิเบอธิบายถึงที่ไปที่มาของการเป็นตัวแทนของชุมชนอีกด้านหนึ่งว่า “บ้านหมู่เฮามันอยู่ไกล ค่าใช้จ่ายมันสูง ช่วงนั้นเขาเองก็ไปมาระหว่างหมู่บ้านกับศูนย์ชุมชนเขาอยู่แล้ว คนในหมู่บ้านเลยเอาเขาเป็นตัวแทน” แต่อีกเหตุผล

หนึ่งคือการที่เป็นเยาวยุวชนคนหนุ่มสาวทำให้มีความคล่องตัวในการเดินทางหรือนอนค้างอ้างแรมได้มากกว่ากลุ่มพ่อบ้านแม่บ้าน ในช่วงนี้นอกจากพ่อหลวงบิเบแล้ว ยังมีเยาวยุวชนอีกหลายพื้นที่ได้รับการแต่งตั้งเป็นคณะกรรมการในการแก้ไขปัญหาในระดับชาติ พ่อหลวงบิเบนับเป็นหนึ่งในเยาวยุวชนปกากะเญอกลุ่มแรกๆ ที่เข้ามาทำงานในเชิงนโยบายและการทำงานร่วมกับเจ้าหน้าที่ท้องถิ่น

ในปี พ.ศ. 2537 เมื่อการเข้าร่วมเดินขบวนของพ่อหลวงบิเบเพื่อยับยั้งนโยบายการอพยพคนออกจากป่าสิ้นสุดลง หลังจากรัฐมนตรีว่าการกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ในขณะนั้นรับข้อเสนอ เขายังคงแบกรับภาระในฐานะของผู้แทนชุมชน และต้องเดินทางไปมาระหว่างหมู่บ้านกลางกับจังหวัดเชียงใหม่หรือกรุงเทพฯ เป็นประจำ เพื่อติดตามการแก้ไขปัญหา และแม้ว่าหลังจากการเปลี่ยนแปลงรัฐบาลในปลายปี พ.ศ. 2539 ข้อเสนอต่างๆ ในการแก้ไขปัญหาจากการเรียกร้องในปี พ.ศ. 2538 จะถูกยกเลิกไป พ่อหลวงก็ยังคงทำตามหน้าที่ซึ่งได้รับมอบหมายจากคนในชุมชนบ้านกลางให้เป็นตัวแทนเข้าร่วมการเคลื่อนไหวของเครือข่ายกลุ่มเกษตรกรภาคเหนือ และเข้าร่วมชุมนุมกับสมัชชาคนจนอีกหลายครั้ง

สำหรับกรณีของติเกลอ การแสดงความเสียสละและพันธะต่อชุมชนสืบเนื่องมาจากการเข้าร่วมในขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคม ทำให้อุทิศแรงงานให้กับครัวเรือนได้น้อยลง แต่ชุมชนเห็นว่าป็นงานที่เสียสละทั้งเวลาและทุนทรัพย์ ทั้งๆ ที่เขาก็กังสนับสนุนทางการเงินให้แก่ครัวเรือนตามจารีตของปกากะเญอ<sup>5</sup> เมื่อชุมชนถือว่าเขาทำงานเสียสละให้กับส่วนรวมอย่างแข็งขัน เขาจึงไม่ต้องแบกรับภาระในการทำงานบ้าน เพราะเป็นตัวแทนของครอบครัวที่ทำงานให้กับส่วนรวม ติเกลออธิบายถึงพันธะและการเสียสละดังกล่าวว่า

“เราสำนึกหรือเห็นปัญหาที่พ่อแม่เคยต่อสู้มา<sup>6</sup> จึงต้องออกมาเพื่ออนาคตของเรา พุดตามตรงผมกลายเป็นคนสองวัฒนธรรม จนหมดความมั่นใจในตัวเองเลย ไม่ใช่ผมทำงานที่บ้านไม่เป็น ส่วนนี้เป็นงานหลักด้วยซ้ำไป เพราะเปรียบเทียบเหมือนหม้อข้าวหม้อน้ำของผมเลย ผมไม่มีวันทิ้งงานทางบ้านได้อย่างเด็ดขาด... เราไม่ได้

<sup>5</sup> มีนิทานที่เล่าว่า ลูกชายผู้หนึ่งไม่เชื่อฟังคำของพ่อแม่ได้ทิ้งชีวิตบนดอยไปทำงานในเมือง เมื่อกลับมาบ้านได้นำเงินจากการทำงานมาให้พ่อแม่ แต่พ่อได้ให้เอาเงินที่ได้จากการไปทำงานในเมืองมาต้มกินแทนข้าว ซึ่งเป็นการสอนให้รู้ถึงคุณค่าของข้าวปลาอาหารมากกว่าการหลงยึดติดอยู่กับวัตถุ.

<sup>6</sup> หมู่บ้านของติเกลอตั้งอยู่ในเขตอุทยานแห่งชาติ ซึ่งเป็นพื้นที่หนึ่งที่มีแนวโน้มที่จะถูกอพยพ.



ปฏิเสธกระแสหลักในสังคมนี้ แต่เราจะอยู่กับมันได้อย่างไรโดยที่ไม่มีการสูญเสียความเป็นตัวตน ความเป็นชุมชน ซึ่งหมายถึงเราต้องเข้าใจตัวเองรู้จักผู้อื่น หรือ การที่เราในฐานะลูกหลานแม้เราจะออกไปหาความรู้ ออกไปจากชุมชนถึงไหนก็ตามแต่สิ่งหนึ่งเราคำนึงเสมอว่าในที่สุดเราก็ต้องกลับมาที่เดิม เพราะฉะนั้น การที่เราเรียน เราศึกษา เราออกมาต่อสู้ แม้เราจะไปไกลขนาดไหนแต่เราต้องมีฐานของเราที่เข้มแข็ง มั่นคง และยั่งยืน เช่น มีครอบครัวที่อบอุ่น มีญาติให้การสนับสนุนอย่างต่อเนื่อง เป็นต้น” (ติเกโล, *สัมภาษณ์*)

นอกจากการแสดงตัวตนในการเป็นลูกหลานที่ดีในการทำงานระดับนโยบายแล้ว คนหนุ่มสาวยังได้แสดงออกด้วยการเข้าไปทำงานร่วมกับชุมชน ในกรณีของจอบีจะเป็นผู้ประสานงานกับกลุ่มเยาวชนในพื้นที่ เพื่อพัฒนาศักยภาพของเด็กและเยาวชนร่วมกับคณะกรรมการของเครือข่ายกลุ่มเกษตรกรภาคเหนือใน 6 พื้นที่กลุ่มเป้าหมาย<sup>7</sup> จนมีกลุ่มเยาวชนเข้ามาดำเนินกิจกรรมในการฟื้นฟูวัฒนธรรมปากเกาะกูมากขึ้น โดยมีกิจกรรมในการสืบค้นและรวบรวมข้อมูล การฝึกอบรมด้านวัฒนธรรมต่างๆ ทั้งด้านการละเล่น การเล่านิทาน และการพัฒนาอาชีพ เขาได้แสดงความคิดเห็นต่อการเปลี่ยนแปลงในชุมชนว่า

“หากพูดถึงเรื่องอำนาจและเงิน ทั้งสองเป็นเรื่องของการสมมติ ไม่ใช่ของจริงแต่ก็ไปด้วยกันได้ เช่นอย่างเมื่อก่อนเราไม่มีเงินแต่เรามีฐานทรัพยากร ฐานอาหาร คนนั้นมืออย่างหนึ่ง คนโน้นมีอีกชนิดหนึ่ง คนนี้มีสิ่งหนึ่ง พอคนใดคนหนึ่งขัดสนขึ้นมาจะมีการแลกเปลี่ยนกันบนฐานความเป็นจริงนั่นคือ คนเราต้องกินเพื่อความอยู่รอดทั้งหมดคือปัจจัยสี่ที่มนุษย์ทุกคนต้องมี แต่ตอนนี้ถามว่าอะไรเป็นสิ่งสำคัญหลายคนตอบว่าเงิน ในขณะที่เราเกิดมาเราไม่รู้ด้วยซ้ำว่าเงินคืออะไร จึงกลายเป็นว่าพอสิ่งสมมติเข้ามา ทุกคนต่างให้ความสำคัญกับมัน” (จอบี, *สัมภาษณ์*)

ในการดำเนินกิจกรรมเพื่อพัฒนาศักยภาพของเยาวชน จอบีได้สร้างกระบวนการจัดการเรียนรู้จากป่า และอธิบายคุณค่าของป่าที่มีต่อมนุษย์ ควบคู่กับการกิจกรรมต่างๆ เช่น การทำ

---

<sup>7</sup> ได้แก่ ลุ่มน้ำแม่แจ่ม ลุ่มน้ำวาง ลุ่มน้ำขาน ลุ่มน้ำบึงตอนบน ลุ่มน้ำจอมทอง และลุ่มน้ำลูกโดด (บ้านห้วยหินลาด อำเภอเวียงป่าเป้า จังหวัดเชียงราย บ้านดอย-ปางแดง อำเภอดอยสะเก็ด จังหวัดเชียงใหม่ และบ้านกลาง อำเภอแม่เมาะ จังหวัดลำปาง).

แนวกันไฟ เลี้ยงผีน้ำ เลี้ยงผีป่า โดยมีกลุ่มครู หมอ เจ้าหน้าที่ฝ่ายต่างๆ สร้างเวทีในการแสดงความคิดเห็น พร้อมๆ ไปด้วยกับการเสนอรูปแบบการจัดการสิ่งแวดล้อม รวมถึงการขยายเครือข่ายจากหมู่บ้านเป็นลุ่มน้ำ จากลุ่มน้ำเป็นเครือข่ายกลุ่มเกษตรรรภาคเหนือ จอบิกกล่าวถึงผลของการดำเนินโครงการว่า “มันเป็นแนวทางที่ถูกต้องแล้ว ถ้าสรุปออกมาแล้วตรงนี้มันเกิดผลอย่างมากมาย ซึ่งบางพื้นที่มีการโจมตีกัน การบอกว่าพี่น้องบนดอยทำลายป่า ทำให้น้ำแห้ง โครงการนี้จึงมีจัดการจัดเวทีและนำไปสู่การจัดทำแผนระดับตำบลร่วมกัน” (จอบิ, สัมภาษณ์)

ภายหลังโครงการของกลุ่มผู้นำหนุ่มสาวสิ้นสุดลง ได้มีการเสนอโครงการพัฒนาศักยภาพเครือข่ายผู้นำที่ดำเนินโครงการร่วมกับมูลนิธิพัฒนายั่งยืน และโครงการเยาวชนเพื่อการพัฒนาเข้ามาทำงานร่วมกับผู้นำหนุ่มสาว และกลุ่มเยาวชนที่เคยดำเนินกิจกรรมกับทางโครงการพัฒนาเยาวชน โดยเฉพาะโครงการเยาวชนเพื่อการพัฒนาได้พัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นต่อยอดจากข้อมูลภูมิปัญญาท้องถิ่นของเครือข่ายกลุ่มเกษตรรรภาคเหนือที่มีอยู่เดิม ไปสู่การสร้างศูนย์การเรียนรู้ชุมชน เช่น ในหมู่บ้านห้วยหินลาด อำเภอเวียงป่าเป้า จังหวัดเชียงราย บ้านแม่ชะบู่ อำเภอสะเมิง จังหวัดเชียงใหม่ เป็นต้น ในปี พ.ศ. 2550 จอบิได้รับเลือกให้เป็นผู้นำของเครือข่ายกลุ่มเกษตรรรภาคเหนือ แต่ได้ลาออกเพื่อเปิดโอกาสให้มีการเลือกตั้งใหม่โดยอ้างเหตุผลว่าต้องกลับไปดูแลครอบครัว และกลับไปทำงานในฐานะของผู้ประกาศศาสนาตามชุมชนต่างๆ ซึ่งเขามองว่า “โครงสร้างของแต่ละหมู่บ้านมีคล้ายๆ กัน จะนำเอาโครงสร้างของคริสตจักรมาใช้ แล้วแต่ว่าบางบ้านก็นำไปใช้บ้างบ้านก็ไม่ได้นำไปใช้ ปัญหาต่างๆ มันอยู่ในพื้นที่ ดังนั้น คน. มันอยู่ในหมู่บ้าน เราต้องปกป้องในหมู่บ้าน เราไม่ได้หายหน้าหายตากันไปไหน อยู่ที่แนวทางแต่ละคนจะทำอะไร” (จอบิ, สัมภาษณ์)

กรณีหน่อหม่อนาซึ่งเป็นเด็กผู้หญิงที่เข้ามาเคลื่อนไหวทางสังคม จะพบว่า มีข้อจำกัดอย่างมาก หลังจากเรียนจบในระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย เธอขอทางบ้านศึกษาต่อในระดับอุดมศึกษาโดยทุนกู้ยืมเพื่อการศึกษา แต่ถูกทางบ้านปฏิเสธและขอให้ลูกสาวกลับมาอยู่บ้านอย่างไรก็ตาม เธอต้องทำงานภายนอกชุมชนระยะหนึ่ง เพื่อหาเงินใช้หนี้เงินจากการกู้ในช่วงที่ศึกษาในระดับมัธยมศึกษา นอกจากนี้ ยังมีข้อจำกัดในทางประเพณีของผู้หญิงปกากะญอ เพราะถูกคาดหวังว่าเป็นผู้ดูแลพ่อแม่ และหลังแต่งงานจะเป็นผู้อยู่เหย้าเฝ้าเรือน เป็นแม่บ้านแม่เรือน เป็นผู้สร้างเมล็ดพันธุ์ของชนเผ่า หลังจากปี พ.ศ. 2546 เป็นต้นมา หน่อหม่อนาได้เข้ามาทำหน้าที่ในการเป็นอาสาสมัครชุมชน ทำงานเป็นผู้ประสานกับทางโรงเรียนในชุมชนเพื่อจัดทำหลักสูตรท้องถิ่น ทำหน้าที่จัดเก็บข้อมูลภูมิปัญญาของท้องถิ่น และตั้งกลุ่มเกอญอโพชั่น เธอเป็นผู้รวบรวมข้อมูลภูมิปัญญา ประสานการทำงานกับหน่วยงานทั้งภาครัฐ และเอกชนในพื้นที่ หรือเดินทางไปตามสถานที่ต่างๆ เพื่อทำหน้าที่เป็นตัวแทนของชุมชนในการสื่อสารกับ

ภายนอก ซึ่งแตกต่างอย่างมากจากความเข้าใจในอดีตที่มักเห็นว่าบทบาทของผู้หญิงปกาเกอญอในการเข้าร่วมการเคลื่อนไหวทางสังคมเป็นเพียงผู้สนับสนุนขบวนอยู่เบื้องหลัง เช่น การเป็นแม่บ้านในการดูแลครอบครัว การเป็นแม่ครัวทำอาหารในช่วงการจัดกิจกรรม และการจัดทำบัญชีให้กับองค์กร เป็นต้น

จากการทำงานเชื่อมประสานกับสังคมภายนอกเพื่อให้เข้าใจสังคมของเธอมากขึ้น แม้จะขัดต่อจารีตของการเป็นลูกสาวที่ดีของครอบครัวไปบ้าง แต่ก็ช่วยให้หน่อเหมือนาสมาภรณ์นิยามความเป็นลูกหลานที่ดีในกลุ่มชนของเธอเพิ่มเติมได้ในอีกแง่มุมหนึ่ง ซึ่งให้ความสำคัญกับความเสียสละต่อชุมชนที่ยังยึดโยงอยู่กับรากฐานทางวัฒนธรรม ดังข้อคิดเห็นของเธอที่ว่า “ถึงวันนี้โลกจะหมุนวนและพาเราก้าวเดินไปข้างหน้าเร็วขึ้น แต่อย่างน้อยตอนนี้ฉันก็มั่นใจว่า ฉันมีเหล่าเกอญอโพที่มีวัฒนธรรมเป็นรากฐาน ให้เราก้าวเดินไปข้างหน้าอย่างมั่นคง ไม่หลุดลอยไปอย่างไร้ทิศทาง” (หน่อเหมือนา, *สัมภาษณ์*)

โดยสรุปแล้ว อัตลักษณ์ของคนสองวัฒนธรรม และความเป็นลูกหลานที่ดีของชาวปกาเกอญอจากการมีพันธะต่อชุมชน จึงประกอบสร้างขึ้นมาจากบทบาท 2 ประการสำคัญคือหนึ่ง บทบาทการทำงานที่มุ่งผลักดันให้เกิดการเปลี่ยนแปลงเชิงนโยบาย ผ่านกิจกรรมรูปธรรมต่างๆ ในการอธิบายต่อสาธารณะถึงศักยภาพของชุมชนในการจัดการและอนุรักษ์ทรัพยากร และสอง บทบาทในการทำงานและร่วมเรียนรู้กับกลุ่มต่างๆ ภายในชุมชน บทบาททั้ง 2 ประการนี้ช่วยพัฒนาศักยภาพของผู้นำหนุ่มสาวให้สามารถเรียนรู้ข้ามวัฒนธรรมและทำงานให้กับชุมชนได้อย่างเสียสละ จนได้รับการยอมรับจากคนภายในชุมชนและครอบครัวอย่างกว้างขวาง

## การก้าวข้ามอัตลักษณ์แบบปกาเกอญอและ ‘หน้าหนุ่ม’

การนำอัตลักษณ์ของความเป็นคนสองวัฒนธรรม และความเป็นลูกหลานที่ดีของชาวปกาเกอญอมาใช้ในการเคลื่อนไหวทางสังคม ทำให้ผู้นำหนุ่มสาวชาวปกาเกอญอเริ่มถกเถียงกับทั้งอำนาจของความรู้จากภายนอกชุมชน ซึ่งให้ความสำคัญต่อวิธีคิดในการทำงานแบบปัจเจกชนและความเข้าใจในชุมชนเอง ที่เน้นวิธีคิดแบบรวมหมู่ ในการสื่อสารกับสาธารณะ ในความพยายามที่จะเลือกใช้แนวคิดทั้งสองในการทำงาน โดยไม่ยึดติดกับวิธีคิดใดวิธีหนึ่งมากเกินไป ในระยะแรกๆ นั้นผู้นำหนุ่มสาวก็มองวิธีคิดทั้งสองแยกออกจากกันอยู่ ทั้งๆ ที่อัตลักษณ์แบบปัจเจกชนและแบบ “หน้าหนุ่ม” ในฐานะที่เป็นอัตลักษณ์ร่วมกันของกลุ่มชนในสังคมนั้นถือเป็นเพียงภาพแทนความจริง ที่มองมาจากสายตาของคนภายนอก แต่กลุ่มคนในสังคมกลับยอมรับและเชื่อไปตามนั้นโดยไม่ตั้งข้อสงสัย หรือตั้งคำถาม (อภิญา เพ็ญฟูสกุล 2546) ตามที่ได้กล่าวในหัวข้อที่

ผ่านมาถึงการเคลื่อนไหวทางสังคมของชาวปกากะญอในช่วงแรกจะเน้นการชุมนุมและกดดันให้รัฐเปิดการเจรจาต่อรองกับรัฐบาล เพื่อผลักดันไปสู่การเปลี่ยนแปลงระดับนโยบาย ซึ่งมีขั้นตอนที่ซับซ้อนค่อนข้างมาก และถือเป็นเรื่องใหม่ต่างไปจากวิถีปฏิบัติเดิมของชาวบ้านบนพื้นที่สูง เช่น ชาวปกากะญอ

พวกเขาจึงยอมรับการนำของกลุ่มที่เลี้ยงที่มาจากภายนอก ซึ่งเข้าใจว่ามีความรู้เกี่ยวกับการเมืองและช่วยคิดค้นรูปแบบในการเคลื่อนไหวแต่ละครั้ง อีกด้านหนึ่งชาวบ้านก็รู้สึกต่อต้านการนำของกลุ่มที่เลี้ยง ดังตัวอย่างการประชุมก่อนการประชุมเพื่อขอมติจากที่ประชุม ในทางปฏิบัติสมาชิกมักจะคัดค้านด้วยเหตุผลของความพร้อม แต่ทีมที่เลี้ยงมักจะอ้างเหตุผลความจำเป็นเร่งด่วนต่างๆ เช่น ตรงกับช่วงการประชุมของคณะรัฐมนตรี ซึ่งผู้นำก็ต้องนำมติจากที่ประชุมไปทำความเข้าใจในหมู่บ้าน แต่สมาชิกในหลายชุมชนได้ปฏิเสธการเข้าร่วม จนที่เลี้ยงบางคนถึงกับตำหนิผู้นำว่า “ไม่มีมวลชน” หรือ “กุมสภาพไม่ได้” และในกรณีที่มีผู้ไม่เข้าร่วม หรือมีความเห็นต่างก็มักจะถูกกล่าวตำหนิว่า “เป็นพวกที่ไม่เอาขบวนการ” เป็นต้น ข้อดีติงต่างๆ ดังกล่าวทำให้แกนนำหลายคนถอนตัวและไม่เข้าร่วมกับการเคลื่อนไหว กระทั่งผู้นำบางคนถึงกับเปลี่ยนแปลงแนวคิดจากผู้นุรักษ์ป่าไปเป็นผู้ตัดไม้ หรือไปประกอบอาชีพอื่น เช่น ค้าขาย และไถ่ถอนนำเที่ยวไปเลยก็มี

ในการชุมนุมแต่ละครั้ง กลุ่มที่เลี้ยงหลายคนยังเสนอข้อเรียกร้องสูง เพื่อสร้างเป็นเงื่อนไขในการเจรจา ซึ่งบางครั้งก็ไม่สามารถผลักดันให้เป็นไปตามข้อเสนออันนั้นได้ จนทำให้มวลชนบางส่วนตกอยู่ในภาวะกดดัน เช่น กรณีคัดค้านการอพยพคนออกจากป่า ซึ่งนำมาใช้เรียกร้องให้ชาวบ้านออกไปชุมนุม เพื่อไม่ให้พวกเขาถูกอพยพ แต่กลับเพิ่มความกดดันให้กับชาวบ้าน เนื่องจากในขณะนั้นตำรวจตระเวนชายแดนได้เข้าไปตั้งฐานอยู่ในหมู่บ้านแล้ว คนในชุมชนเข้าใจว่าถูกรัฐกดดัน จึงตัดสินใจเข้าร่วมชุมนุม แต่เมื่อการเจรจากับรัฐมนตรีที่รับผิดชอบล้มเหลว ทำให้ชาวบ้านผิดหวัง จนบางคนถอนตัวออกจากเครือข่าย และถึงกับคิดจะฆ่าตัวตาย ดังกรณีของพะตีบุญซึ่งได้กระโดดลงจากรถไฟและเสียชีวิตเมื่อวันที่ 5 มีนาคม พ.ศ. 2540 ผู้นำหนุ่มสาวที่ทำงานใกล้ชิดกับการชุมนุมได้ให้เหตุผลว่า กรณีดังกล่าวเกิดจากการที่ที่เลี้ยงไม่เข้าใจความกดดันของรัฐในชุมชน และให้ข้อมูลด้านเดียวมากเกินไป (จอบิ, *สัมภาษณ์*) ทำให้ผู้นำคนหนุ่มสาวบางคนเริ่มตั้งคำถามต่อการทำงานเคลื่อนไหวทางสังคมร่วมกับกลุ่มคนภายนอกชุมชนว่าตกอยู่ภายใต้อำนาจของความรู้ที่เหนือกว่า และถูกมักจะถูกชี้หน้าในการเคลื่อนไหว ในการสนทนากับที่เลี้ยงครั้งหนึ่งในปี พ.ศ. 2542 อดีตแกนนำเยาวชนเครือข่ายกลุ่มเกษตรกรภาคเหนือแสดงความคิดเห็นว่า “ในสมัยก่อนพวกเราเคยถูกสงเคราะห์ทางวัตถุมาก ทำให้เรตกอยู่ภายใต้การจำยอมจากบุญคุณที่เขามอบให้ แต่เดี๋ยวนี้การสงเคราะห์ไม่เหมือนเก่า ไม่ว่าคนกลุ่มไหนเข้ามาก็จะสงเคราะห์เราด้วยความรู้ และให้เราไม่รู้ไม่หมดด้วย”

การเคลื่อนไหวทางสังคมที่กลุ่มพีเลียงมีอำนาจตัดสินใจต่อการวางยุทธศาสตร์ถูกวิพากษ์วิจารณ์ว่าเป็นการสื่อสารแบบทางเดียว ขาดการมีส่วนร่วมตัดสินใจ รวมถึงการถูกสั่งการให้ทำตามแนวทางที่กลุ่มพีเลียงกำหนด ซึ่งเกิดขึ้นหลายครั้งที่ชุมชนสมาชิกของเครือข่ายกลุ่มเกษตรกรภาคเหนือไม่มีความพร้อมในการเข้าร่วมชุมนุม เนื่องจากติดภาระในการทำการเกษตร จึงถูกตำหนิว่าไม่เอาขบวน ทำให้ผู้นำต้องพาคนในหมู่บ้านเข้าร่วมด้วยความเกรงใจเจ้าหน้าที่ขององค์กรพัฒนาเอกชน และผู้นำอาวุโสที่ประสานงานชี้แจงทำความเข้าใจในชุมชนโดยตรง ผู้นำหนุ่มสาวบางส่วนถึงกับโต้ตอบการนำของพีเลียงทั้งในระดับปัจเจกบุคคลและในระดับกลุ่ม

ในระดับปัจเจกบุคคล จอปีแสดงออกถึงการต่อต้านต่อการครอบงำของพีเลียงเมื่อมีการประชุมเตรียมความพร้อมการเคลื่อนไหวชุมนุม ซึ่งมีการกำหนดยุทธศาสตร์และรูปแบบในเคลื่อนไหว แม้ว่าในทางปฏิบัติพีเลียงจะอธิบายหลักการของการมีส่วนร่วม แต่ในเวทีการประชุมหลายครั้งจะได้ข้อสรุปตามข้อเสนอที่ทีมพีเลียงมีการวางแนวทางไว้แล้วล่วงหน้า เมื่อไม่สามารถเสนอความคิดเห็นในเวทีได้ เขาวาดรูปไปอยู่ในสู่มไก่อ เพื่อระบายออกถึงการถูกครอบงำทางความคิด ซึ่ง “ไก่อ” เป็นสัญลักษณ์หนึ่งที่แทนความเป็นชาวปากเกาะญอ “สู่มไก่อ” คือการถูกกักขังความคิดจากพีเลียงนั่นเอง กรณีนี้จึงชี้ให้เห็นถึงความไม่เท่าเทียมกันของอำนาจในการมีส่วนร่วมและการตัดสินใจ (จอปี, สัมภาษณ์)

ในกรณีของติเกลอซึ่งถูกติเตียนจากทีมพีเลียงว่าไม่สามารถพาคนเข้าร่วมชุมนุมในช่วงปี พ.ศ. 2550 ได้ เขาได้กล่าวว่า “ผมไม่ถนัดบริหารงาน บริหารคนไม่เป็น ผมมีมวลชนส่วนหนึ่งแต่ผมดูแลไม่ได้ เพราะผมไม่ถนัดการจัดการ” ในความเป็นจริง การทำงานในพื้นที่จอมทองมีผู้นำที่ร่วมงานกับเครือข่ายกลุ่มเกษตรกรภาคเหนือหลายคน ทุกคนจะเป็นคณะกรรมการของกลุ่มอนุรักษ์บนพื้นที่สูงจอมทอง และมีบทบาทสำคัญในเขตพื้นที่ลุ่มน้ำแม่เตี้ยะ แม่ตะ และแม่ยะ รวมถึงนักพัฒนาองค์กรพัฒนาเอกชน การมีตำแหน่งหน้าที่ทางสังคม หรือการมีงานประจำสามารถประสานงบประมาณทำงานในพื้นที่ได้ ชุมชนในพื้นที่ที่ยังยึดติดบทบาทของกลุ่มบุคคลต่างๆ ข้างต้น จึงถูกมองว่าเป็นข้อจำกัดในการประสานกับชุมชน การตัดสินใจเข้าร่วมชุมนุมทางการเมือง คณะกรรมการของกลุ่มอนุรักษ์บนพื้นที่สูงจอมทองจะมีการพูดคุยกันภายในเพื่อตัดสินใจเข้าร่วมชุมนุมแต่ละครั้ง โดยจะต้องประสานงาน ทำความเข้าใจ และมีมติของสมาชิกในกลุ่มร่วมกันก่อนจะสามารถเข้าร่วมได้ การทำงานจึงต้องเข้าใจบริบท และเงื่อนไขของการจัดการองค์กรในแต่ละพื้นที่อีกด้วย

นอกเหนือจากเงื่อนไขในการตัดสินใจระดับพื้นที่เป็นข้อกำหนดในการระดมมวลชนแล้ว กรณีของติเกลอไม่ได้มีส่วนเกี่ยวข้องกับการทำงานประสานพื้นที่โดยตรง เขาได้รับมอบหมายให้

ทำหน้าที่หลักในการเป็นเลขานุการของ “พ่อครัวใหญ่”<sup>8</sup> ผู้นำอาวุโสของเครือข่ายกลุ่มเกษตรกรภาคเหนือ ร่วมกับสมาชิกคนจนเพื่อดำเนินกิจกรรมระดับนโยบาย และยังได้เป็นตัวแทนประสานติดตามประเด็นป่าไม้และที่ดินร่วมกับกลุ่มแนวร่วมเกษตรกรภาคเหนือ นอกจากนี้เขายังได้ทำหน้าที่อาสาสมัครของเครือข่ายฯ ทำงานประสานกับผู้นำหนุ่มสาวเครือข่ายกลุ่มเกษตรกรภาคเหนือคนอื่น เพื่อเสริมสร้างศักยภาพในการทำงาน และการเรียนรู้เรื่องวัฒนธรรมให้แก่เยาวชนในอีกทางหนึ่ง รวมทั้งทำกิจกรรมในการเคลื่อนไหวกับองค์กรนานาชาติ เช่น ในปี พ.ศ. 2548 การเข้าร่วมชุมนุมรณรงค์ต่อต้านการประชุมระดับรัฐมนตรีขององค์การการค้าโลก (WTO) ครั้งที่ 6 ที่เกาะฮองกง เนื่องจากการประชุมครั้งนี้เป็นการสร้างข้อตกลงด้านเศรษฐกิจและการค้าที่อาจส่งผลกระทบต่อป่าเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าในภาคเหนือของประเทศไทย การเคลื่อนไหวทางสังคมของเขาจึงไม่ได้ทำงานประสานงานเฉพาะพื้นที่เท่านั้น แต่ยังเป็นการผลักดันนโยบาย และทำงานประสานกับหลายองค์กรเพื่อสร้างรูปแบบเคลื่อนไหวทางสังคมที่หลากหลายมากขึ้น

แม้การจัดกิจกรรมร่วมกับกลุ่มพี่เลี้ยงจะมีการเตรียมการล่วงหน้าเป็นอย่างดี แต่ในบางครั้งก็มักจะเกิดความผิดพลาดในช่วงดำเนินกิจกรรมเกี่ยวกับการประสานงานกับองค์กรอื่น ทำให้ต้องมีการแก้ไขปัญหาเฉพาะหน้า จนเกิดผลกระทบที่ลดทอนต่อความเชื่อมั่นในการใช้อัตลักษณ์ชาติพันธุ์เป็นยุทธศาสตร์ทางการเมืองของผู้นำคนหนุ่มสาว เช่น กิจกรรมดอกไม้บานกลางใจคนรากหญ้า<sup>9</sup> ซึ่งจุดมุ่งหมายแสดงถึงความหลากหลายทางชาติพันธุ์ของผู้คนที่อยู่อาศัยในพื้นที่ภาคเหนือตอนบนว่ามีวัฒนธรรมในการจัดการสิ่งแวดล้อมที่แตกต่างกัน การจัดกิจกรรมในวันสุดท้ายมีการเดินขบวนเพื่อไปนมัสการพระธาตุดอยสุเทพ โดยให้ผู้เข้าร่วมแต่งกายด้วยชุดประจำ

<sup>8</sup> เป็นตำแหน่งที่ใช้เรียกผู้ประสานงานของเครือข่ายต่างๆ ที่เป็นสมาชิกของสมาชิกคนจน.

<sup>9</sup> เป็นกิจกรรมที่จัดร่วมกับสมาชิกชาวป่าชุมชนภาคเหนือ ระหว่างวันที่ 14-16 พฤษภาคม พ.ศ. 2547 ณ หอศิลป์วัฒนธรรม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ มีการจัดนิทรรศการ “ความรู้คนรากหญ้ากับการจัดการทรัพยากร” การดูงานในการจัดการดิน น้ำ ป่า ของชาวบ้านใน 4 ชุมชน เวทีแลกเปลี่ยนและเวทีสัมมนาวิชาการ ในวันสุดท้ายมีการรณรงค์ “ขบวนแห่ของชาวบ้านหลากหลายวัฒนธรรมของแผ่นดินล้านนา” เพื่อขึ้นไปนมัสการพระธาตุดอยสุเทพ และเป็นการรำลึกถึงการเสียชีวิตของพี่บุญ.

กลุ่มชาติพันธุ์ของตน แต่ในการเข้าร่วมขบวนการของเครือข่ายกลุ่มเกษตรกรภาคเหนือ มีจำนวนมากกว่ากลุ่มชาติพันธุ์อื่น กลุ่มพี่เลี้ยงจึงนำเอาสื่อที่เป็นสัญลักษณ์ของการจัดงานมาให้กลุ่มผู้นำหนุ่มสาวเปลี่ยน เพื่อสร้างภาพของผู้เข้าร่วมให้มีความหลากหลายมากขึ้น เขาได้แสดงทัศนคติต่อการกระทำดังกล่าวของพี่เลี้ยงว่า

มีพี่เลี้ยงบางคนเข้ามาบอกว่าเพื่อความกลมกลืนในขบวนการ เพื่อให้คนอื่นเห็นว่าในขบวนการมีความหลากหลายของกลุ่มชาติพันธุ์ที่อยู่กับป่าช่วยกันใส่สื่อที่เป็นสัญลักษณ์ของงาน เราเห็นด้วย แต่ถามว่านี่เป็นการตัดสินใจของชาวบ้านเราหรือเปล่า การที่พ่อแม่พี่น้องชาวปากาเกะญอออกมาเยอะกว่าส่วนอื่นเป็นเพราะอะไร และพ่อแม่พี่น้องหลายคนออกมาจากบ้านโดยการใส่สื่อประจำเผ่าเพื่อออกมาแสดงตัวตนว่าคนอยู่กับป่าคือพวกเรา เรามีชุดประจำเผ่าอย่างนี้ พี่เลี้ยงบางคนแม้ทำงานกับชาวบ้านเรานานหลายปีแต่ก็ไม่เข้าใจเรื่องนี้อยู่ดี (จอบิ, *สัมภาษณ์*)

สภาพปัญหาของการขาดอำนาจตัดสินใจ และถูกสั่งการ ผู้นำหนุ่มสาวหลายคนจึงเปลี่ยนพื้นที่ปฏิบัติการใหม่ เพื่อให้สอดคล้องกับสถานการณ์ความเป็นจริงโดยยึดเอาแนวทางตามข้อเสนอแผนยุทธศาสตร์ “ดาวหกแฉก”<sup>10</sup> ซึ่งเป็นผลมาจากการประชุมสรุปบทเรียนเครือข่ายกลุ่มเกษตรกรภาคเหนือร่วมกับทีมพี่เลี้ยงที่จัดขึ้นในปี พ.ศ. 2547 (ติเกลอ, *สัมภาษณ์*) การทำงานของผู้หนุ่มสาวจึงให้ความสำคัญต่องานในพื้นที่ชุมชนต่างๆ มากขึ้น พวกเขาพยายามกระจายตัวไปทำงานภายนอกเครือข่ายกลุ่มเกษตรกรภาคเหนือ ซึ่งมีผลให้การดำเนินกิจกรรมร่วมกันลดน้อยลง พวกเขาจึงพูดคุยกันภายในและวางแนวทางเชื่อมประสานในการทำงานร่วมกันสอง

---

<sup>10</sup> ประกอบด้วย *ยุทธศาสตร์ที่หนึ่ง* การผลักดันนโยบาย มติคณะรัฐมนตรี และกฎหมาย พระราชบัญญัติป่าชุมชน โฉนดที่ดินชุมชน โดยร่วมทำงานกับเครือข่ายพันธมิตรต่างๆ เช่น สมัชชาคนจน กลุ่มแนวร่วมเกษตรกรภาคเหนือ สมัชชาป่าชุมชน และสมัชชาชนเผ่า *ยุทธศาสตร์ที่สอง* การจัดการทรัพยากรดินน้ำป่า โดยพัฒนาศักยภาพในด้านการจัดระบบข้อมูล และการสื่อสารสาธารณะให้แก่ชุมชน รวมถึงนำเสนอรูปแบบในการจัดการทรัพยากรดินน้ำป่า เช่น การจัดการป่าชุมชน และไร่หมุนเวียน *ยุทธศาสตร์ที่สาม* การสร้างเศรษฐกิจพอเพียง ยั่งยืน และเป็นธรรม เป็นการสร้างหลักประกันต่อความมั่นคงทางอาหาร และการดำรงชีพบนพื้นที่สูง *ยุทธศาสตร์สี่* การศึกษา จารีต วัฒนธรรม เป็นการเสริมสร้างความรู้ให้กับเด็กและเยาวชนในพื้นที่สมาชิก *ยุทธศาสตร์ห้า* การพัฒนาองค์กร เครือข่าย และผู้นำ เพื่อการพัฒนาศักยภาพในการคิดวิเคราะห์ให้เท่าทันต่อสถานการณ์ความเปลี่ยนแปลงทางสังคมในปัจจุบัน *ยุทธศาสตร์ที่หก* การจัดทำฐานข้อมูลชุมชน และลุ่มน้ำ.

ประการ คือ หนึ่ง สถานการณ์ร้อนจำเป็นต้องเคลื่อนไหวชุมนุมต้องเป็นไปตามความเหมาะสม สอง สถานการณ์ปัญหารุนแรงหรือเกิดความขัดแย้งในระดับพื้นที่ จะต้องสร้างความเข้าใจในพื้นที่ โดยยึดอุดมการณ์จิตวิญญาณในการต่อสู้ร่วมกัน และสร้างแนวทางแก้ไขปัญหาโดยยึด “คน/ชุมชน เป็นศูนย์กลางการแก้ปัญหา” เพื่อให้ชุมชนและเครือข่ายชุมชนมีความเข้มแข็ง และสามารถพึ่งพาตนเองได้อย่างรู้เท่าทันสถานการณ์ของประเทศและโลก ในการแก้ไขปัญหาคำสั่งการทรัพยากรธรรมชาติ ดิน น้ำ ป่า ระบบเกษตรที่เหมาะสมกับบนพื้นที่สูง หรือตามสภาพของภูมินิเวศของท้องถิ่นแต่ละชุมชนเชื่อมกับการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ โดยการร่วมคิด ร่วมทำ ควบคู่ไปกับการสร้างความมั่นคงด้านอาชีพและเพิ่มรายได้ บนฐานที่สอดคล้องกับองค์ความรู้ ภูมิปัญญา ความเชื่อ นำไปสู่การพึ่งตนเองได้อย่างสมดุล ยั่งยืน และเป็นธรรม มากกว่าการต่อสู้เพื่อสร้างข้อเรียกร้องซึ่งเป็นเพียงการแก้ปัญหาเฉพาะหน้าเท่านั้น

ความพยายามในการเคลื่อนไหวอย่างอิสระของผู้นำหนุ่มสาวดังกล่าวยังก่อตัวขึ้นมาจากร่างกตตันอีกประการหนึ่งคือ การขัดแย้งกันเองในกลุ่มพีเลียง<sup>11</sup> เมื่อกลุ่มพีเลียงบางส่วนเริ่มเข้าไปมีบทบาททางการเมืองร่วมกับรัฐบาลที่มาจากการรัฐประหาร 19 กันยายน พ.ศ. 2549 และหวังให้มวลชนของเครือข่ายกลุ่มเกษตรกรภาคเหนือสนับสนุน ขณะที่กลุ่มพีเลียงอีกบางส่วนต่อต้านการรัฐประหาร ผู้นำหนุ่มสาวจึงเริ่มมองเห็นว่าการสนับสนุนพีเลียงฝ่ายหนึ่งฝ่ายใดก็เท่ากับเลือกข้างทางการเมือง ซึ่งอาจไม่เป็นผลดีต่อการเคลื่อนไหวในประเด็นปัญหาของกลุ่มชาติพันธุ์

ดังนั้นจะเห็นได้ว่า ความพยายามก้าวข้ามอัตลักษณ์แบบปัจเจกชนและหน้าหมูของผู้นำหนุ่มสาวได้ค่อยๆ พัฒนาขึ้นมาในประสบการณ์ของการเคลื่อนไหวนั้นเอง โดยเริ่มจากการตั้งข้อสงสัยและพยายามโต้ตอบกับแนวทางการเคลื่อนไหวทางสังคมของคนนอก ซึ่งมักติดกับดักของความคิดแบบคู่ตรงข้าม ในด้านหนึ่งก็จะให้ความสำคัญกับความเป็นปัจเจกชนนิยม ส่วนในด้านความคิดรวมหมู่ก็มักจะมีความคิดสุดขั้วมากเกินไป จนทำให้เกิดข้อจำกัด เช่น การพูดถึงอัตลักษณ์ของความเป็นปกากะญอ ซึ่งไม่ได้มีด้านของความเป็นผู้นุรักษ์เพียงด้านเดียว หากยังมีด้านของการจัดการและใช้ประโยชน์จากทรัพยากรด้วย ผู้นำคนหนุ่มสาวจึงแสวงหาทางเลือกด้วยการปรับเปลี่ยนแนวทางในการทำงาน ที่สามารถทำงานร่วมกับชุมชนได้อย่างมีความรับผิดชอบ โดยก้าวข้ามอัตลักษณ์ของความเป็นปัจเจกชนกับหน้าหมู ด้วยการให้ความสำคัญกับความซับซ้อน

<sup>11</sup> มีพีเลียงบางคนเห็นด้วยกับข้อเสนอของพรรคประชาธิปไตยในเรื่องนายกพระราชทาน ตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2540 ในมาตรา 7.



ของอัตลักษณ์ทั้งสอง เพื่อให้สามารถเลือกใช้และผสมผสานให้สอดคล้องกับบริบทและเงื่อนไขของการเคลื่อนไหวในแต่ละประเด็นเป็นกรณีไป ซึ่งจะช่วยเปิดพื้นที่ให้พวกเขาสามารถเคลื่อนไหวทางสังคมร่วมกับกลุ่มคนได้หลากหลายมากยิ่งขึ้น

## “คิดอย่างอิสระ”: อัตลักษณ์ใหม่ของผู้นำหนุ่มสาวในรัฐชาติสมัยใหม่

ในอดีตสังคมปกาเกอญอมีผู้นำที่เรียกว่า *ฮีไซ* ซึ่งมีบทบาทสำคัญในฐานะเป็นผู้นำด้านจิตวิญญาณ โดยดูแลการประกอบพิธีกรรมต่างๆ ที่เชื่อว่าจะช่วยคุ้มครองชุมชนให้เกิดความอุดมสมบูรณ์และมั่นคง อีกทั้งยังมีหน้าที่สำคัญในการควบคุมจารีต ตามกรอบวัฒนธรรมที่เป็นที่ยอมรับของชุมชน ซึ่งมีส่วนช่วยลดความขัดแย้งและการประทุพติต ที่เชื่อว่าอาจส่งผลให้การผลิตด้านการเกษตรเสียหาย จนชุมชนเกิดความแห้งแล้งอดอยาก ชุมชนจึงเชื่อว่าในพื้นที่ต่างๆ เต็มไปด้วยอำนาจศักดิ์สิทธิ์ที่คอยปกป้องรักษาชุมชนอยู่ พิธีกรรมต่างๆ ในวิถีชีวิตจึงผูกพันอยู่กับความสัมพันธ์ทางสังคมของชุมชน ในปัจจุบันเมื่อชุมชนปกาเกอญอติดต่อกับสังคมภายนอกมากขึ้นและตกอยู่ภายใต้การปกครองของประเทศไทย ชาวบ้านกลับถูกกฎหมายจากภายนอกกีดกันไม่ให้พวกเขาเข้าถึงสิ่งแวดล้อม การนำในชุมชนจึงต้องปรับเปลี่ยนรูปแบบไปจากเดิม เพราะต้องอาศัยทั้งความรู้ตามจารีตและความรู้จากภายนอก ที่สำคัญคือ การเปลี่ยนบทบาทจากการนำมาเป็นตัวกลางในการทำงานร่วมกับองค์กรภายนอกชุมชนมากขึ้น

บทบาทของผู้นำหนุ่มสาวที่เป็นผู้ใหญ่บ้านในกรณีของพ่อหลวงปิเบ ได้เปิดพื้นที่ให้เขาเข้าถึงกลไกของรัฐ ในฐานะเป็นตัวแทนชุมชนในการประสานกับหน่วยงานรัฐและต่อรองกับกลุ่มอำนาจต่างๆ ในท้องถิ่น แต่ก็ต้องเผชิญกับปัญหาในกระบวนการทำงานอย่างมากมาย ในด้านการทำงานกับรัฐก็มักจะถูกนิทหาว่าเป็นพวกต่อต้านรัฐ หัวรุนแรง ชอบตั้งคำถาม และตอบโต้เถียงกับเจ้าหน้าที่ ชอบสร้างความวุ่นวาย และชอบประท้วงชุมนุม ในบางครั้งยังมีปัญหาการใช้คำพูดที่แสดงถึงอคติทางชาติพันธุ์ ในขณะที่การทำงานร่วมกับองค์กรพัฒนาเอกชนก็ถูกเสียดสีว่า “ไม่มีवलชน” “กุมสภาพไม่ได้” หรือเป็น “พวกไม่เอาชบวน” เขาจึงต้องอดทนต่อการดิ้นนินทาและการขู่ขู่ต่างๆ ด้วยการวางตัว หรือจัดความสัมพันธ์ที่ไม่โต้ตอบกับคนที่มีความคิดต่าง แต่จะตอบคำถามหรือให้คำอธิบายเฉพาะประเด็นของการทำงานร่วมอย่างมีเหตุผลเท่านั้น การดำเนินกิจกรรมร่วมกันหลายฝ่าย จึงต้องทำงานอย่างอดทนต่อแรงเสียดทานต่างๆ จะสามารถก้าวข้ามการทำงานที่ยึดติดรูปแบบในการทำงานในแบบใดแบบหนึ่งได้ การทำงานของผู้นำชุมชนจึงเปลี่ยนไปจากอดีตที่ทำงานเฉพาะในกลุ่มของตน โดยจะต้องเข้าไปทำงานร่วมกับกลุ่มคนอื่นด้วย (พ่อหลวงปิเบ, *สัมภาษณ์*)

กรณีของหน่อเหมื่อนานั้น นอกจากบทบาทสตรีเยาวชนแล้ว เธอยังเป็นอาสาสมัครชุมชนของเครือข่ายกลุ่มเกษตรกรภาคเหนือ ทำงานประสานกับหน่วยงานต่างๆ ในชุมชน ซึ่งก็มีข้อจำกัดอยู่บ้าง ปัญหาประการแรก คือ การขาดแรงหนุนเสริมจากครอบครัวและชุมชน ประการที่สอง กลุ่มผู้หญิงจะเป็นผู้ที่ต้องรับผิดชอบในการดูแลครอบครัวเป็นหลัก ดังนั้นจะพบว่าหลายคนเมื่อแต่งงานหรือมีลูกก็จะกลับไปใช้ชีวิตอยู่ในหมู่บ้าน ทำให้กลุ่มผู้หญิงจะเคลื่อนไหวในประเด็นอาชีพ การสร้างความหลากหลายของพืชพันธุ์ในไร่หมุนเวียน การทำการเกษตรเป็นหลัก การดูแลจัดการอำนวยความสะดวกต่อการเคลื่อนไหวของขบวนการสิ่งแวดล้อม หรือท้องถิ่น ประสานการทำงานกับองค์กรด้านการพัฒนา (หน่อเหมื่อนา และหน่อเพเร่, *สัมภาษณ์*) เธอวิเคราะห์ว่าการเคลื่อนไหวทางสังคมได้เปลี่ยนแนวทางในการทำงานใหม่ด้วยการเน้นทำงานที่มีเนื้อหาเฉพาะมากขึ้น เช่น การทำงานกับกลุ่มเด็กและเยาวชนในการ彰เอกลักษณ์ทางวัฒนธรรม การทำงานร่วมกับกลุ่มแม่บ้านในการสร้างหลักประกันในเรื่องของความมั่นคงทางอาหารและการสร้างรายได้เสริม โดยการนำผลผลิตทางการเกษตร เช่น ชา และข้าวของสมาชิกเครือข่ายกลุ่มเกษตรกรภาคเหนือมาขายในช่วงที่มีการจัดกิจกรรมร่วมกับหน่วยงานของรัฐ หรือเอกชน ด้วยการพูดคุยและทำฉากอธิบายถึงที่มาที่ไปของตัวผลิตภัณฑ์นั้นๆ ว่ามีความสำคัญต่อการดำรงชีวิตอย่างไร (หน่อเหมื่อนา และหน่อเพเร่, *สัมภาษณ์*) หน่อเหมื่อนาจึงทำงานร่วมกับโครงการเยาวชนในการพัฒนา โดยเธอเป็นผู้ประสานกับชุมชนในพื้นที่ลุ่มน้ำแม่ชานเป็นหลัก เน้นทำงานด้านอนุรักษ์วัฒนธรรมของชนเผ่า ซึ่งเธอได้ร่วมกับเพื่อนพี่น้องในชุมชนจัดตั้งกลุ่มเกอญอโพขึ้น จากข้อตกลงโครงการเยาวชนในการพัฒนา เพื่อสนับสนุนกลุ่มเยาวชนในการอนุรักษ์วัฒนธรรมของปกากะญอในชุมชนที่เป็นสมาชิกของเครือข่ายกลุ่มเกษตรกรภาคเหนือ เธอจึงอาสาเข้าไปประสานเยาวชนในชุมชนของตน โดยสร้างกระบวนการเรียนรู้ที่ให้เยาวชน และพ่อแม่ได้มีส่วนร่วมคิดวางแผนเป็นครูในการจัดการเรียนรู้ เพื่อให้เด็กเรียนรู้และเข้าใจทรัพยากรธรรมชาติ และองค์ความรู้ในแผ่นดินถิ่นเกิด ด้วยการใช้ความรู้และภูมิปัญญาเป็นเครื่องมือ เพื่อการจัดการความสัมพันธ์ระหว่างชุมชน กลุ่มเกอญอโพยังได้รับรางวัลลูกโลกสีเขียวประเภทเยาวชนใน พ.ศ. 2551 อีกด้วย

ขณะที่การแสดงออกของติเกลอใช้การประสานผลักดันเชิงกฎหมายร่วมกับสมัชชาคนจนสหพันธ์เกษตรกรภาคเหนือ แต่ในการเคลื่อนไหวขบวนของเครือข่ายกลุ่มเกษตรกรภาคเหนือไม่สามารถดำเนินกิจกรรมเชื่อมโยงการทำงานให้เป็นเอกภาพร่วมกับทั้งองค์กรได้ เนื่องจากปัญหาภายในของสององค์กร

หลังจากปี พ.ศ. 2551 เขาจึงได้ย้ายออกมาเช่าหอพักเพื่อฝึกการเขียนบทความและแปลบทความจากสำนักข่าวแกวเกอหลือ<sup>12</sup> ให้กับสำนักข่าวประชาไท การทำงานในตำแหน่งอาสาสมัคร

เครือข่ายกลุ่มเกษตรกรภาคเหนือ เขายังต้องประสานกับกลุ่มสมัชชาคนจนอยู่ ในปีเดียวกันนี้เอง เขาได้โต้เถียงกับพี่เลี้ยงคนหนึ่งซึ่งสนับสนุนแนวคิดของกลุ่มพันธมิตรประชาชนเพื่อประชาธิปไตยที่เข้ามาแสดงบทบาทนำการเคลื่อนไหวในงานมหกรรมชนเผ่าพื้นเมือง การดำเนินกิจกรรมช่วงหนึ่งจะมีการเคลื่อนขบวนไปศาลากลางจังหวัดเชียงใหม่ เขาวิเคราะห์ว่าการกระทำดังกล่าวเสี่ยงต่อการเป็นคู่ตรงข้ามทางการเมืองกับกลุ่มประชาชนที่สนับสนุนรัฐบาลในขณะนั้น เขาจึงเข้าร่วมเป็นคณะกรรมการในการจัดงานครั้งนั้นด้วย และเสนอให้ลดบทบาทของพี่เลี้ยงต่อผู้นำอาวุโสของเครือข่ายฯ โดยให้เหตุผลว่าจะทำให้การเคลื่อนไหวของเครือข่ายกลุ่มเกษตรกรภาคเหนือ และกลุ่มชนเผ่าต่างๆ ต่อประเด็นสิ่งแวดล้อมทำได้ยากมากขึ้นไปอีก เมื่อถูกมองว่าเลือกข้างทางการเมืองกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง การเสนอความคิดดังกล่าวทำให้การทำงานร่วมในเครือข่ายกลุ่มเกษตรกรภาคเหนือของติเกลอถูกกีดกันและทำได้น้อยลง รวมถึงการไม่ได้รับอนุมัติงบประมาณโครงการเพื่อพัฒนาศักยภาพของผู้นำในเครือข่ายกลุ่มเกษตรกรภาคเหนือจากสถาบันแห่งหนึ่ง ซึ่งเป็นแหล่งทุนที่เป็นองค์กรอิสระภายใต้การกำกับของรัฐ<sup>13</sup> ติเกลอต้องรับงานวิจัยเรื่องไร่มุญเวียนกับทางองค์กรพัฒนาเอกชนแห่งหนึ่ง เพื่อทำงานร่วมกับกลุ่มเยาวชนในพื้นที่อำเภอจอมทอง จังหวัดเชียงใหม่ และอำเภอแม่สะหรีียง จังหวัดแม่ฮ่องสอน ในปี พ.ศ. 2553 เขาจึงสมัครเข้าทำงานเป็นเจ้าหน้าที่ภาคสนามของมูลนิธิรักษ์ป่าไม้ โดยทำงานในประเด็นสิ่งแวดล้อมร่วมกับชุมชนในพื้นที่ลุ่มน้ำจอมทอง การเปลี่ยนแปลงทางการเมืองข้างต้น จึงส่งผลกระทบต่อบทบาทผู้นำที่ต้องปรับตัวให้เท่าทันต่อการเปลี่ยนแปลง และคิดค้นแนวทางในการทำงานให้มีความเป็นอิสระ แต่ก็สร้างความรับผิดชอบต่อส่วนรวมไปในเวลาเดียวกัน

ในกรณีจอบิซึ่งมีฐานะเป็นผู้ประกาศศาสนาของสภาคริสตจักรที่ 19 เมื่อเข้าไปทำงานในชุมชนเขาได้รับเกียรติในการกล่าวคำถวายพรในโบสถ์ ทุกครั้งที่เดินทางไปเผยแพร่ศาสนาตามชุมชนปกาเกอญอ เขาจะนำเอาคำสอนทางศาสนามาประยุกต์กับสถานการณ์ปัญหาด้านสิ่งแวดล้อม เช่น กรณีโลกร้อน ปัญหาการตัดไม้ โดยอ้างอิงและตีความคำสอนศาสนาในพระคัมภีร์ เช่น

<sup>12</sup> สำนักข่าวของปกาเกอญอในประเทศพม่า.

<sup>13</sup> ในช่วงดังกล่าวมีการกล่าวหาว่าคณะกรรมการในการดูแลตรวจสอบและอนุมัติโครงการ เป็นกลุ่มนักพัฒนาต่อต้านพรรคไทยรักไทย (พลังประชาชน และเพื่อไทยในปัจจุบัน) และได้รับตำแหน่ง มีอำนาจในองค์กรอิสระที่เป็นองค์กรแหล่งทุน ดังนั้นหากมีโครงการที่เสนอจากกลุ่มที่มีความเห็นต่างก็จะไม่ได้รับการอนุมัติงบประมาณ.

คำสอนที่กล่าวถึงการกำเนิดของโลกว่า “สรรพสิ่งในโลกนี้เกิดจากการสร้างขึ้นโดยผีพระหัตถ์ของพระเจ้า ซึ่งจะมียุ่ และเสื่อมสลายเมื่อกาลมาถึง” ในด้านหนึ่งมีกลุ่มผู้เผยแพร่การตีความความหมายของพระคัมภีร์ดังกล่าวว่า “พระเจ้าเป็นผู้สร้าง และต้องเสื่อมสลายไป และมนุษย์เป็นผู้ที่อยู่อาศัย และใช้ประโยชน์” ซึ่งเป็นการเห็นแก่ประโยชน์ส่วนตัวเป็นหลัก เขาจึงตีความว่า “การที่โลกเกิดจากการสร้างขึ้นโดยผีพระหัตถ์ของพระเจ้า เราจึงต้องดูแลอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมไว้ แล้วทำวันนี้ให้เป็นแบบอย่างแก่คนรุ่นต่อไป และเพื่อบรรเทาภัยพิบัติที่จะทำให้โลกเสื่อมสลาย” โดยมีการประยุกต์กิจกรรมมาใช้ทำงาน เช่น พิธีกรรมการบวชป่า การกินข้าวใหม่ การปลูกข้าวที่สร้างความตระหนักให้เห็นถึงคุณค่าของธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม (จอบิ, *สัมภาษณ์*)

นอกเหนือจากภารกิจที่จอบิจะต้องทำกิจกรรมตามหน้าที่ทางศาสนาที่เป็นทางการในชุมชนแล้ว เขาจะพักค้างคืนในชุมชนด้วยการไปนอนบ้านของชาวบ้าน ทำให้ชาวบ้านมีโอกาสเข้ามาร่วมพูดคุยสนทนา ผ่านการนั่งล้อมรอบกันบริเวณเตาไฟในห้องครัว<sup>14</sup> พูดคุยถึงสถานการณ์ปัญหาผลกระทบในด้านต่างๆ ของชุมชน โดยเฉพาะปัญหาการถูกกีดกันการดำรงชีพในพื้นที่สูง อันเนื่องมาจากถูกกีดกันการใช้ประโยชน์เหนือพื้นที่ ในการพูดคุยการแลกเปลี่ยน และแสวงหาแนวทางในการจัดการพื้นที่ เมื่อได้เนื้อหาส่วนหนึ่งจะนำไปพูดคุยอย่างเป็นทางการอีกครั้ง แล้วสร้างข้อเสนอในการพัฒนาให้ขึ้นไปตามความต้องการของชุมชนได้อย่างแท้จริง หลังจากนั้นเขาจะนำเอาข้อมูลที่ได้จัดทำเป็นโครงการแล้วนำเสนอต่อคณะกรรมการสภาคริสตจักรที่ 19 เพื่อนำมาทำงานร่วมกับชุมชนต่อไป (จอบิ, *สัมภาษณ์*)

โดยสรุปแล้ว จะเห็นได้ว่าผู้นำหนุ่มสาวได้ปรับเปลี่ยนพื้นที่ปฏิบัติการเพื่อให้ตนเองสามารถคิดและทำงานได้อย่างอิสระ โดยไม่ถูกครอบงำด้วยวิธีคิดหรือรูปแบบการทำงานรูปแบบใดรูปแบบหนึ่ง และช่วยให้สามารถปรับความสัมพันธ์กับกลุ่มคนกลุ่มต่างๆ ในการประสานความร่วมมือและทำงานร่วมกับองค์กรอื่นๆ ที่เหมาะสมกับบริบท และเท่าทันต่อสถานการณ์ที่เกิดขึ้นในชุมชน โดยยึดหลักการการทำงานที่มีความรับผิดชอบต่อส่วนรวม ดังนั้นการคิดอย่างอิสระจึงสะท้อน

---

<sup>14</sup> เมื่อมีแขกมาในหมู่บ้าน คนในชุมชนจะมาเยี่ยมเยียนพูดคุยกับแขกในบ้านที่มีการรับแขก เจ้าของบ้านจะตักน้ำชาให้แก่แขกและเพื่อนบ้าน จะมีการสนทนาซักถามแขกว่าเป็นใครมาจากที่ไหน ทำอะไร ในกรณีสนทนาจะเป็นแบบง่าย ไม่เป็นทางการทำให้สามารถพูดคุยได้ทั่วถึงมากกว่า.

ให้เห็นถึงการแสดงอัตลักษณ์ใหม่ของผู้นำหนุ่มสาว ในการเมืองวัฒนธรรมของการเคลื่อนไหวทางสังคมรูปแบบใหม่ของกลุ่มชาติพันธุ์

## บทส่งท้าย

ผู้นำคนหนุ่มสาวเริ่มนิยามอัตลักษณ์ของพวกตนในฐานะคนสองวัฒนธรรม และความ เป็นลูกหลานที่ดีของชาวปกาเกอญอ เพื่อเชื่อมโยงรากเหง้าของตนเองกับการเรียนรู้วัฒนธรรม ภายนอก ภายใต้ความขัดแย้งระหว่างวิถีชีวิตในกระแสโลกาภิวัตน์และกระแสท้องถิ่นนิยม ซึ่งเป็นสถานการณ์ที่พวกเขาต้องเผชิญในประสบการณ์ของการเข้าร่วมเคลื่อนไหวทางสังคม ด้วยการให้ความสำคัญกับพันธะต่อชุมชน ผ่านการแสดงบทบาท 2 ประการคือ หนึ่ง การมุ่งผลักดันให้เกิดการเปลี่ยนแปลงเชิงนโยบาย ด้วยการอธิบายต่อสาธารณะถึงศักยภาพของชุมชนในการจัดการและอนุรักษ์ทรัพยากร และสอง การร่วมเรียนรู้กับกลุ่มต่างๆ ภายในชุมชน บทบาททั้ง 2 ประการนี้ช่วยพัฒนาทั้งศักยภาพของผู้นำหนุ่มสาวและเชื่อมโยงให้พวกเขาสามารถเรียนรู้ข้าม วัฒนธรรม และทำงานให้กับชุมชนได้อย่างเสียสละ จนได้รับการยอมรับจากคนภายในชุมชน และครอบครัวอย่างกว้างขวาง

การเป็นผู้นำของคนหนุ่มสาวปกาเกอญอภายใต้เงื่อนไขของอัตลักษณ์คนสองวัฒนธรรม และความเป็นลูกหลานที่ดีนั้น ยังมีข้อจำกัดในการเข้าร่วมเคลื่อนไหวทางสังคมกับคนภายนอก เพราะพวกเขายังติดอยู่ในกับดักของความคิดแบบคู่ตรงข้าม ระหว่างด้านความเป็นปัจเจกชนนิยม และด้านความคิดรวมหมู่เพียงด้านใดด้านหนึ่งอย่างมาก จนทำให้มองไม่เห็นความซับซ้อนของ อัตลักษณ์ทั้งสอง และไม่สามารถเลือกใช้และผสมผสานอัตลักษณ์ให้สอดคล้องกับบริบทและเงื่อนไข ของการเคลื่อนไหวในประเด็นต่างๆ อย่างเฉาะเจาะจงได้ แต่ด้วยพันธะผูกพันและความรับผิดชอบ ต่อชุมชน พร้อมกับ การตั้งข้อสงสัยและการโต้ตอบกับแนวทางการเคลื่อนไหวทางสังคมของ คนนอกชุมชน ได้ช่วยให้พวกเขาค่อยๆ ก้าวข้ามอัตลักษณ์ของความเป็นปัจเจกชนและหน้าหมูได้ เมื่อพวกเขาเห็นว่า ในความเป็นจริงนั้นคนปกาเกอญอไม่ได้มีเพียงด้านของความเป็นผู้อนุรักษ์ ตามความเข้าใจของคนภายนอกเท่านั้น หากยังมีด้านการจัดการและการใช้ประโยชน์จาก ทรัพยากรด้วย การก้าวข้ามอัตลักษณ์แบบคู่ตรงข้าม ด้วยความเข้าใจในความซับซ้อนของ อัตลักษณ์ทั้งสอง จึงเปิดพื้นที่ให้ผู้นำหนุ่มสาวสามารถเคลื่อนไหวทางสังคมร่วมกับกลุ่มคนต่างๆ ได้อย่างหลากหลายมากยิ่งขึ้น

การก้าวข้ามอัตลักษณ์แบบคู่ตรงข้ามและความเข้าใจการซ้อนกันใต้ของอัตลักษณ์ดังกล่าว ยังช่วยผลักดันให้ผู้นำหนุ่มสาวสามารถคิดและทำงานได้อย่างเป็นอิสระมากขึ้น แทนการยึดติด

อยู่กับรูปแบบการทำงานรูปแบบใดรูปแบบหนึ่งอย่างตายตัว ด้วยการผสมผสานความรู้ต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นความรู้ที่เป็นทางการ ความรู้ตามสถานการณ์ ความรู้จากประสบการณ์ในชีวิตประจำวัน และความรู้จากการเข้าร่วมในการเคลื่อนไหวทางสังคม นำมาใช้ในการแสดงตัวตนและช่วงชิงการนำทางความคิดการเมืองเรื่องสิ่งแวดล้อมได้ด้วยตัวเอง โดยไม่ถูกรอบงำในด้านวิธีคิดจากผู้นำหรือปัญญาชนภายนอก ที่เป็นนักคิดนักเขียนที่ได้รับการศึกษาสูงๆ จากระบบการศึกษาทางการเท่านั้น ซึ่งช่วยให้ผู้นำหนุ่มสาวเหล่านี้สามารถทำงานได้อย่างทุ่มเทและเสียสละ หรือเป็นตัวแทนชุมชนเชื่อมประสานทำงานร่วมกับองค์กรพัฒนาต่างๆ ได้เป็นอย่างดี ดังนั้น การคิดอย่างอิสระจึงแสดงให้เห็นถึงอัตลักษณ์ใหม่ของผู้หนุ่มสาวในการเมืองวัฒนธรรม การนิยามและยกระดับอัตลักษณ์ได้อย่างหลากหลายและซับซ้อนเช่นนี้เอง จึงถือเป็นบทบาทสำคัญของผู้หนุ่มสาวในการเมืองวัฒนธรรม ที่ช่วยให้พวกเขาตอบโต้กับการถูกจองจำอยู่กับอัตลักษณ์ใดอัตลักษณ์หนึ่งอย่างตายตัวจากมุมมองของคนภายนอก และสามารถปรับเปลี่ยนอัตลักษณ์ได้อย่างอิสระตามบริบทที่เปลี่ยนแปลงไปในการเคลื่อนไหวทางสังคมรูปแบบใหม่ของกลุ่มชาติพันธุ์

## รายการอ้างอิง

### เอกสารภาษาไทย

- การอบรมผู้นำเครือข่ายกลุ่มเกษตรกรภาคเหนือ. มปป. *เอกสารประกอบการอบรมผู้นำเครือข่ายกลุ่มเกษตรกรภาคเหนือ*.
- ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร. 2549. *ขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมรูปแบบใหม่*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์วิภาษา.
- ประภาส ปิ่นตบแต่ง. 2541. *การเมืองบนท้องถนน: 99 วันสัมภาษณ์คนจนและประวัติศาสตร์การเดินขบวนชุมนุมประท้วงในสังคมไทย*. กรุงเทพฯ: ศูนย์วิจัยและผลิตตำรา มหาวิทยาลัยเอริก.
- \_\_\_\_\_. 2552. *กรอบการวิเคราะห์การเมืองแบบทฤษฎีขบวนการทางสังคม*. กรุงเทพฯ: มูลนิธิไฮน์ริค เบิลล์.
- ปิ่นแก้ว เหลืองอร่ามศรี. 2548. "ความจริง วัฒนธรรม ความเชื่อ: การเมืองและการผลิตความรู้ป่าไม้ในไทย." ใน *ความรู้กับการเมืองเรื่องทรัพยากร*. กรุงเทพฯ: ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน).
- ผาสุก พงษ์ไพจิตร. 2543. "ทฤษฎีการเคลื่อนไหวทางสังคมใช้กับสังคมไทยได้หรือไม่?" ใน *ลูกชิ้นสู้ เศรษฐศาสตร์การเมือง (เพื่อชุมชน)*, 12, บรรณาธิการโดย ณรงค์ เพชรประเสริฐ, 52-82. กรุงเทพฯ: ศูนย์ศึกษาเศรษฐศาสตร์การเมือง จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ยศ สันตสมบัติ. 2551. *อำนาจ พื้นที่ และอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์: การเมืองวัฒนธรรมของรัฐชาติในสังคมไทย เล่ม 2*. กรุงเทพฯ: ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน).
- ศิริตม์ คล้ามไพบูลย์. 2543. "ปัญญาชนและประชาธิปไตย." ใน *ลูกชิ้นสู้ เศรษฐศาสตร์การเมือง (เพื่อชุมชน)*, 12, บรรณาธิการโดย ณรงค์ เพชรประเสริฐ, 195-214. กรุงเทพฯ: ศูนย์ศึกษาเศรษฐศาสตร์การเมือง จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สันธิฐิตา กาญจนพันธุ์. 2543. "ความเคลื่อนไหวด้านสิ่งแวดล้อมและความคิดสีเขียวในเมือง". *วารสารสังคมศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่*. 12(2): 210-233.

### เอกสารภาษาอังกฤษ

- Anan Ganjanapan. 2006. *Multiplicity of Community Forestry as Knowledge Space in the Northern Thai Highland*. Afrasian Centre for Peace and Development Studies Working Paper Series, 35. Shiga: Afrasian Centre for Peace and Development Studies, Ryukoku University.
- Escobar, Arturo. 1998. "Whose Knowledge, Whose nature? Biodiversity, Conservation, and the Political Ecology of Social Movements." *Journal of Political Ecology* 5: 53-82.
- Forsyth, Tim and Andrew Walker. 2008. *Forest Guardians, Forest Destroyers: The Politics of Environmental Knowledge in Northern Thailand*. Seattle: University of Washington Press.
- Kemp, Jeremy H. 1981. "Legal and informal tenures in Thailand." *Modern Asian Studies* 15 (1): 1-23.

Walker, Andrew. 2001. "The 'Karen Consensus', Ethnic Politics and Resource-Use Legitimacy in Northern Thailand." *Asian Ethnicity* 2(2): 145-162.

\_\_\_\_\_. 2003. "Agricultural transformation and the politics of hydrology in northern Thailand." *Development and Change* 34 (5): 941 – 964.

### การสัมภาษณ์

จอบี. 2551. สัมภาษณ์โดยผู้เขียน. เชียงใหม่: 27 -28 ธันวาคม.

\_\_\_\_\_. 2553. สัมภาษณ์โดยผู้เขียน. เชียงใหม่: 5-17 ตุลาคม.

ติเกลอ. 2551. สัมภาษณ์โดยผู้เขียน. เชียงใหม่: 27 -28 ธันวาคม

\_\_\_\_\_. 2552. สัมภาษณ์โดยผู้เขียน. เชียงใหม่: 11 มิถุนายน.

\_\_\_\_\_. 2553. สัมภาษณ์โดยผู้เขียน. เชียงใหม่: 20-21 ตุลาคม.

พ่อหลวงบีเบ. 2553ก. สัมภาษณ์โดยผู้เขียน. ลำปาง: 29-30 พฤษภาคม.

\_\_\_\_\_. 2553ข. สัมภาษณ์โดยผู้เขียน. ลำปาง: 18-19 กันยายน.

หน่อเพร่. 2551. สัมภาษณ์โดยผู้เขียน. เชียงใหม่: 27 -28 ธันวาคม.

\_\_\_\_\_. 2553ก. สัมภาษณ์โดยผู้เขียน. เชียงใหม่: 19-20 มิถุนายน.

\_\_\_\_\_. 2553ข. สัมภาษณ์โดยผู้เขียน. เชียงใหม่: 10-11 กรกฎาคม.

\_\_\_\_\_. 2554. สัมภาษณ์โดยผู้เขียน. เชียงใหม่: 4-5 มีนาคม.

หน่อหม้อนา. 2554. สัมภาษณ์โดยผู้เขียน. เชียงใหม่: 4-5 มีนาคม.